

**A Szepesi Kamara harmincadkezelése Thököly Imre
fejedelemségének idején (1682–1685)**

(Lezárás dátuma: 2025. január 15.)

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés.....	2
2. A pénzügyigazgatás a 17. századi Magyarországon – a Szepesi Kamara.....	4
2.1. Pénzügyigazgatás a kora újkori Magyar Királyságban	4
2.2. A Szepesi Kamara (/Kamarai Adminisztráció) a 16–17. században.....	5
3. Új személyzet, bevált módszerek – A harmincadok Thököly Imre országrészének jövedelmeiként	11
3.1. A képlékeny harmincadszervezet 1682. augusztusa és 1683. januárja közt	12
3.2. A kuruc állam harmincadosai az 1683. évi átszervezések során.....	21
3.3. Széteső harmincadigazgatás az 1684. évi „visszatérést” követően.....	27
4. Összegzés	30
Bibliográfia.....	32

1. Bevezetés

A közép-európai Habsburg-államkonglomerátum peremvidékén elhelyezkedő Felső-Magyarország régiója nehezen volt megközelíthető Pozsonyból a korszak út- és közlekedési viszonyainak köszönhetően. Mondhatni, hogy egyszerűen túl távol volt a dinasztikus monarchiaegyüttes Duna-menti politikai centrumától – Béctől és Pozsonytól. E földrajzi nehézségeken túl problémát jelentett az ország oszmánok által hódoltatott területeknek ékalakja, továbbá a Bécsből kiszámíthatatlannak tűnő Erdélyi Fejedelemség időnként jelentkező expanzív – s később a királyság rendi mozgalmát támogató – attitűdje. Így indokoltá vált, hogy a nehézségeket ellensúlyozva a régióban egy külön kormány szerv álljon fel, s működjön a 16–17. században.

Fennállásának mintegy 250 éves távlatában a Kassa székhelyű Szepesi Kamara (olykor ugyan csak „adminisztráció” rangjára süllyedt hatóságként) a magyar kormányzattörténetben páratlanul széles hatáskörébe többek között közigazgatási, általános pénzügy-igazgatási és katonai pénzügy-igazgatási feladatok tartoztak. Nem véletlen, hogy 1682 nyarán a gróf Thököly Imre vezette kuruc rebellis mozgalom állammá való kiteljesedésének első nagy lépcsőfoka Kassa elfoglalása volt. E lépéssel Thököly – a régióban páratlan modernitású „kassai Citadella” mellett – egy effektív, a régiót igazgatni képes szervet és annak hivatalnokapparátusát is ellenőrzése alá vonta, melytől fejedelemségének pénzügyi egzisztenciája is függött bukásáig, a város 1685. október 25-ei átadásáig.

Míg azonban a Szepesi Kamara (vagy kamarai adminisztráció) történetével több munka¹ foglalkozott már, továbbá Thököly életéről és az általa vezetett felkelésről is rengeteg szakcikk, kötet készült,² e kettő témának metszetében találjuk a Thököly alatt működő kamarát, amely alig kapott figyelmet az eddigi kutatásoktól.³ E pályamunka azonban nem célozza a

¹ A teljesség igénye nélkül: *Acsády Ignác*: A pozsonyi és szepesi kamarák: 1565–1604. Bp. 1894., *Szűcs Jenő*: A szepesi kamarai levéltár (1567–1813). (Magyar Országos Levéltár kiadványai I./7.) Bp. 1990., *Nagy István*: A magyar kamara és a királyi pénzügyigazgatás fejlődése Mohács után, 1528–1686. (Magyar Országos Levéltár kiadványai III. Hatóság- és hivataltörténet 11.) Bp. 2015.

² A teljesség igénye nélkül, Thököly máig egyetlen teljes életrajza: *Angyal Dávid*: Késmárki Thököly Imre I–II. Bp. 1888–1889. A 20. század második feléig megírt Thököly-irodalmat lásd összegezve: *Kosáry Domokos*: Bevezetés a magyar történelem forrásaiba és irodalmába I. Bp. 1951. 401–403. Továbbá: *Seres István*: Thököly Imre és Törökország. Imre Thököly ve Türkiye. Bp. 2006. *Varga J. János*: Thököly Imre esztendeje – 1682. Történelmi Szemle 47. (2005) 3–4. sz. 347–372., *Varga J. János*: Válaszúton – Thököly Imre és Magyarország 1682–1684-ben. (História könyvtár, Monográfiák 23.) Bp. 2007., A Thököly-felkelés és kora. Szerk. Benczédi László. Bp. 1983., Gróf Imrich Thököly a jeho povstanie / Thököly Imre gróf és felkelése. Szerk. Kónya Péter. Prešov 2009., Ezenkívül lásd még a Hadtörténelmi Közlemények 118. (2005) 3. számában található tanulmányokat.

³ A Thököly alatti Szepesi Kamarával pusztán egy tanulmány erejéig foglalkozott a magyar történettudomány, Maksay Ferenc személyében. *Maksay Ferenc*: Thököly szepesi kamarája. In: A Thököly-felkelés és kora. Szerk. Benczédi László. Bp. 1983. 23–40.

szakirodalmi hiátust egészében pótolni, pusztán megkezdeni kívánja azt a kutatómunkát, amellyel a történettudomány még tartozik a korszaknak. A munka elsősorban a kuruc kamara által működtetett harmincadhálózatot vizsgálja a kamarai felsőigazgatás változásainak kontextusában, fókuszálva azokra a személyekre, akik az apparátus működtetését ellátták. A folyamatban levő kutatás mellé egy kisebb archontológiai gyűjtés is kialakításra került. A kutatás forrásait elsősorban a Thököly-szabadság levéltára adja, ugyanis a Thököly alatt keletkezett kamarai iratanyag 1954-ben az E szekcióból (Thökölyiana) az akkor újonnan létrehozott G szekcióba került át.⁴ A kamara iratanyagából (G 3) felhasználásra elsősorban a hatósághoz beérkező levelek,⁵ a fejedelem leiratai⁶, a kamara kancelláriáján készült fogalmazványok⁷ és azok tisztázatai⁸, egyéb kamarai iratok,⁹ és mindezek felül az E szekcióban meghagyott tanácsulési jegyzőkönyvek kerültek.¹⁰ A kutatás nehézségeként jelentkezik, hogy a kamarai iratanyag rendkívül kevésbé kutatott levéltári egység, továbbá a thököliánus korszak idején sem fennmaradt egykorú, sem modern segédlet nem áll rendelkezésre – a repertóriumot leszámítva.¹¹

Mindezt megelőzően viszont – bevezetésképp – tekintsük át röviden a korszak pénzügyigazgatásának és a szepesi kamarai hatóság helyzetét a kutatási témával szervesen összefonódó, Felső-Magyarországért zajló császári-rebellis harcokkal együtt.

⁴ *Maksay Ferenc*: A Thököly- és a Rákóczi-szabadságharcok levéltárai: Repertórium. (Levéltári leltárak 52.) Bp. 1971. 7–8.

⁵ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: HU MNL OL), G 3 A Thököly- és a Rákóczi szabadságharcok levéltárai, Thököly Szepesi Kamarájának iratai (a továbbiakban: G 3), III.1. Levelek a szepesi kamarához (a továbbiakban: III.1.)

⁶ HU MNL OL G 3 III.2. Thököly levelei a Kamarához (a továbbiakban: III.2.)

⁷ HU MNL OL G 3 III.3. A Szepesi Kamara fogalmazványai (a továbbiakban: III.3.)

⁸ HU MNL OL G 3 III.4. Fogalmazványok tisztázatai (a továbbiakban: III.4.)

⁹ HU MNL OL G 3 III.9. Egyéb kamarai iratok (a továbbiakban: III.9.)

¹⁰ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, E 240 Magyar kincstári levéltárak, Szepesi kamarai levéltár, *Protocolle et diaria consilii* (a továbbiakban: E 240) fol. 160r–274r.

¹¹ Lásd. 4. lábjegyzet.

2. A pénzügyigazgatás a 17. századi Magyarországon – a Szepesi Kamara

2.1. Pénzügyigazgatás a kora újkori Magyar Királyságban

A magyar hivatalviselés, hatósági szervek kialakítása, államigazgatási feladatok ellátása – az általános európai tendenciákkal párhuzamosan – fejlődött a középkor évszázadai folyamán.¹² A 14–15. századra már európai szinten is egyértelművé vált a pénzügyigazgatás kimagasló fontossága, amely a fejedelem számára már elégtelennek bizonyuló felségjövodelemek szedésének hatékonyságát, vagy mellé alternatív jövodelemforrások megteremtését tűzte ki célul. Ilyen módon került bevezetésre elsőnek Franciaországban az adó is a 14. század második felében, *taille* néven, amit követett a rá következő évszázadban az osztrák, majd magyar vidéken szintén meghonosított egyenesadó (hadiadó, *dica*, *contributio*, *subsidium*).¹³ A fejedelem bevételeit már a késő középkortól kezdve két csoportra bonthatjuk: egyrészt a felségjogon szedett jövodelemek (*proventus regis*, regálé), továbbá vannak a rendek által is befolyásolt országos, regnicoláris jövodelemek (*proventus regni*). A kora újkorra Magyarországon létrejött pénzügyi hatóságok (kamarák) hatásköre elsősorban (de nem kizárólagosan) az előbbi, tehát a felségjog alapján szedett jövodelemekre terjedt ki, amely a következő feladatokat jelentette: királyi birtokok birtokjogi, birtokigazgatási teendőinek ellátása, harmincadhelyek kezelése, bánya- és sójövodelemek begyűjtése, pénzverés, szabad királyi városok felügyelete, az (üresedés esetén gazdátlanul maradt) egyházi birtokok igazgatása.¹⁴

Magyarországon a késő középkorban felálló első pénzügyigazgatási szervnek, a Királyi Kincstartóságnak szerepkörét az 1526. évi mohácsi összeomlás után rövidesen az I. Ferdinánd által megszervezett Magyar Kamara vette át, 1528-ban.¹⁵ E Budán székelő kormány szerv felállítására Ferdinánd 1528. január 8-án adott ki utasítást, azonban folytonos működését csak az 1531. évi Pozsonyban való újjászervezés után kezdhette meg, feladatkörei pedig csak 1548. évi utasítás során rögzültek pontosan.¹⁶ Fontos látnunk azt is, hogy az 1527-ben létrehozott

¹² E fejlődés áttekintéséhez lásd: *Ember Győző*: Az újkori magyar közigazgatás története Moháctól a török kiűzéséig. (Magyar Országos Levéltár kiadványai III. Hatóság- és hivataltörténet 1.) Bp. 1946. 5–47.

¹³ Nagy I.: A magyar kamara és a királyi pénzügyigazgatás i.m. 7–11.

¹⁴ *Fábián-Kiss Erzsébet – Nagy István*: A magyar kamara és egyéb kincstári szervek. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai I. Levéltári leltárak 9.) Bp. 1995. 7.

¹⁵ I. Ferdinánd fiskális politikájához: *Kenyeres István*: I. Ferdinánd magyarországi pénzügyigazgatási reformjai és bevételei. Történelmi Szemle 45. (2003) 1–2. sz. 61–92.

¹⁶ *Fábián-Kiss E. – Nagy I.*: A magyar kamara és egyéb kincstári szervek i.m. 5–6.

Udvari Kamara (amely a Habsburg-államkonglomerátum átfogó, legfelsőbb, birodalmi pénzügyigazgatási szerve volt) a Magyar Kamara számára is sok tekintetben felettes hatóságként működött, melyre Emberi Győző is úgy hivatkozik, mint „a XVI. és XVII. század magyar vonatkozásban legfontosabb hivatala”.¹⁷ Ezen állítást támasztja alá az is, hogy szemmel láthatóan a birodalmi központosítás és a rendi függetlenség közti politikai harc a pénzügyek terén (pénzügyi önállóság) érzékelhető a legjobban – e két ellentétes ambíció állandó küzdelme maradandó nyomot hagyott a magyar pénzügyigazgatás kora újkori történetében.¹⁸ Magyarország (és a Dunai Habsburg Monarchia) bonyolult pénzügyigazgatási hálózatát az is jól mutatja, hogy egyrészt a szlavóniai, nedelicei, magyaróvári és pozsonyi harmincadcsoportok (mely utóbbi három 1548 után Mária királynétől kerültek I. Ferdinánd kezére) a Belső-Ausztriai Kamara és az Alsó-Ausztriai Kamara kezén voltak egészen az 1630-as évekig; másrészt a magyarországi só- és bányaügyek is az Alsó-Ausztriai Kamara, majd attól átvéve az Udvari Kamara kezelésébe tartoztak.¹⁹

Érdemes röviden megemlíteni az angol-szász történetírás „fiscal-military state” fogalmát, melyet John Brewer alkotott meg a „fiscal state” és a kora újkori hadügyi forradalom koncepciójának ötvöztetésével.²⁰ A pénzügyi-katonaállam alatt azt államapparátust kell érteni, amely a kora újkor állandó és költséges háborúiban egyre tömegesebb és állandósuló hadsereg fenntartását képes volt fenntartani, ellátni. A hadakozás bődületes költségeinek fedezése miatt a fiskális hatóságok tekinthetők a kora újkori államok legfontosabb kormánysszerveinek az államigazgatásban.²¹

2.2. A Szepesti Kamara (/Kamarai Adminisztráció) a 16–17. században

A felső-magyarországi kamarai hatóság az új, a hódoltság növekedésének gátolására az 1570-es évekre kialakított végvárrendszer megszervezésének mellékterméke. A régióban felépített vagy modernizált, funkcionáló végvárak élelemmel való ellátása, vagy a katonák és tisztek kifizetése túlságosan hosszadalmas folyamatnak bizonyult Pozsonyból, így a problémát csak egy modern, testületi formában működő kormánysszerv létrehozásával lehetett orvosolni.²²

¹⁷ Az Udvari Kamarához lásd áttekintően: *Ember Gy.*: Az újkori magyar közigazgatás i.m. 60–70. Az idézetet lásd a 70. oldalon.

¹⁸ *Nagy I.*: A magyar kamara és a királyi pénzügyigazgatás i.m. 16.

¹⁹ *Fábián-Kiss E. – Nagy I.*: A magyar kamara és egyéb kincstári szervek i.m. 11–12.

²⁰ *John Brewer*: *The Sinews of Power: War, Money and the English State, 1688–1783*. London, 1989.

²¹ A fiskális katonaállam Habsburg Dunai Monarchia és a Magyar Királyság keretei közt való interpretálásának kérdésére lásd: *Kenyeres István – Pálffy Géza*: A Habsburg Monarchia és a Magyar Királyság had- és pénzügyigazgatásának fejlődése a 16–17. században. In: *Századok* 152. (2018) 5. sz. 1033–1077.

²² *Ember Gy.*: Az újkori magyar közigazgatás i.m. 147.

Ezt a következtetést azonban csak több évtizedes nehézségek tapasztalata után vonta le a Magyar és az Udvari Kamara. Rövidesen a Magyar Kamara megszervezése után egy hozzáértő, a királlyal is személyesen jó viszonyt ápoló hivatalnok, Werner György, mint kamarai kiküldött (1538-tól tanácsos) tevékenykedik a régióban, hogy a helyi harmincadszervezetet kezelje, a jövedelmeket beszedje, számot adjon Pozsonynak, és 1540-re már sárosi főkapitányként egyszerre látott el kamarai és katonai tevékenységet is.²³ Míg Werner kezdetben jól láthatóan egyenesen Bécsbe jelentett, utasításokat is onnan kapott, addig 1554-re megváltozik ez a helyzet. Ekkor ugyanis létrejön a Felső-Magyarországi Igazgatóság (*administratio proventum regionum*) Werner György *superintendensé*, veje, Thorda Zsigmond *coadjutorrá* való kinevezésével, akik mellett működött még egy írnok (*scriba*) és egy pénztárnok (*perceptor*).²⁴ Thorda Zsigmond Werner 1556-os halálának beköszöntével rövidesen szintén megosztva irányította az adminisztrációt, ugyanis 1557-ben az uralkodó Pesthy Ferencet nevezi ki Thorda mellé *coadjutornak*. Közös munkájuk azonban nem volt sokáig tartó, mert Thorda innentől kezdve rendszeresen inkább Pozsonyban tartózkodott (1560-ban veszi fel igazgatói fizetését utoljára), otthagya az adminisztrációt Pesthynek, aki egészen 1567-ig igyekezett ellátni az erejénél többet megkívánó teendőket.²⁵

A többek közt Lazarus von Schwendi által is jelzett hadügy-igazgatási panaszok már 1565-ben hallgató fülekre találtak Bécsben, aminek következtében még ezen év márciusában kijelöltek Thurzó Ferenc elnökletével egy bizottságot Thorda Zsigmond, Kielmann András, Némethy János részvételével, hogy megoldást találjanak a felhalmozódott problémákra.²⁶ A bizottság elhúzódó munkálatai és hosszas egyeztetések²⁷ után sikerült a végleges utasítást kiadni 1567. április 1-én, létrehozva ezzel a kormány szervet.²⁸ Ugyan elviekben a Magyar Kamara alá tartozott a királyság teljes pénzügyigazgatása, a gyakorlatban az ország felső-

²³ Szűcs J.: A szepesi kamarai levéltár i.m. 8–11. Werner személyéhez lásd részletesebben: Szabó–Turákné Póka Ágnes: Georg Werner (1490? – 1556) kapcsolatrendszere és ennek szerepe pályájának alakulásában. In: KoraújkorÁSZ: Koraújkor-történettel foglalkozó doktoranduszok tanulmányai 1. Szerk. Kádár Zsófia – Kökényesi Zsolt – Mitropulos Anna Diána. Bp. 2014. 13–30.; továbbá működéséhez lásd: Szabó–Turákné Póka Ágnes: Magyarország gazdasági kormányzata 1526–1567: Felső-Magyarország pénzügyigazgatása gazdaság- és társadalomtörténetiszempontból. PhD-disszertáció (ELTE). Budapest 2019. 26–57; 239–262.

²⁴ Ember Gy.: Az újkori magyar közigazgatás i.m. 147–150. Thorda Zsigmond életéhez lásd nemrég kiadott naplóját: Szabó–Turákné Póka Ágnes: Gyalui Thorda Zsigmond naplója, 1558–1568. (Magyar Történelmi Emlékek. Elbeszélő Források). Budapest 2021.

²⁵ Szabó–Turákné Póka Á.: Magyarország gazdasági kormányzata 1526–1567 i.m. 57–72. Pesthy Ferenc karrierjéhez lásd részletesebben: Szabó–Turákné Póka Ágnes: Pesthy Ferenc (†1575 körül) felső-magyarországi jövedelemigazgató hivatalnoki pályafutása a Magyar Kamara kötelékében. In: Hivatalnok értelmiség a kora újkori Erdélyben (Erdélyi Tudományos Füzetek 287.). Szerk. Bogdándi Zsolt – Fejér Tamás. Kolozsvár 2017. 125–147.

²⁶ Szűcs J.: A szepesi kamarai levéltár i.m. 18.

²⁷ A végleges utasítást hosszadalmas előkészület előzte meg, amelynek részletes bemutatására itt most nincs lehetőség, de ehhez lásd: Szabó–Turákné Póka Á.: Magyarország gazdasági kormányzata 1526–1567 i.m. 73–104.

²⁸ HU MNL OL, E 136 Magyar kincstári levéltárak, A Magyar Kamara archívuma, Diversae instructiones No. 15.

magyarországi kerületéhez tartozó megyék felett csak Szepesi Kamara rendelkezett hatalommal.²⁹

A Szepesi Kamara (ténylegesen inkább Kamarai Adminisztráció) a Bocskai-felkelést követő időszakát vizsgálva többször is arra lehetünk figyelmesek, hogy a kamarai szervezet jelentős változtatásokon esett át. Ez többé-kevésbé a nemesi-rendi csoportosulás 1608. évi bécsi békét követő politikai céltörekvéseinek köszönhető. Ezzel együtt kiemelendő, hogy a kormányhatóság kamarai létjogosultsága többször is megkérdőjeleződik a 16–17. század során. Az 1610-es évek rendezésétől visszaköszönnek azok az állapotok, amelyek az 1567-es kamarai alapítás előtt voltak jellemzők: a kollegiális tanács helyett egy igazgató (vagy első tanácsos) végzi a feladatát egy másik tanácsossal közösen; a hivatalos címzés körül is állandó a bizonytalanság (adminisztráció vagy kamara-e), illetve a legfontosabb, hogy a hatóságnak megszűnt az önálló számvevői pozíciója, ami tovább erősítette a Magyar Kamarához való kötődést, de közben csökkentette a szerv tényleges effektivitását.³⁰ Bethlen Gábor 1619–1629 között, míg I. Rákóczi György 1644–1648 között birtokolta Kassát és a hét felső-magyarországi vármegyét, melynek ideje alatt többször szünetelt a pénzügyigazgatás, mindkét esetben létesült párhuzamosan egy Habsburg területeket igazgató eperjesi igazgatóság, és 1648 után állandósult a két tanácsos által vezetett adminisztráció, ami fenntarthatatlanul szoros pozsonyi „gyámkodás” következtében egyre inkább kamarai jellemvonásokat mutatott, címzésében is jól észrevehetően.³¹

A kamarák (főleg a Szepesi) alapvetően ellenszenves kormányhatóságok voltak a magyar rendek számára. Mint már említve volt, a kamarák a királyi hatalmat közvetítették a pénzügy-igazgatás és közigazgatás területén, így értelemszerűen a királyi hatalom javát, gyarapodását szolgálták, amelyet indokolt is a nyomasztó, véget nem érő török jelentette veszély. A nemesi ellenszenvre látunk példát 1600-ban is, amikor a királyt helyettesítő főhercegi leiratra egységesen érkeztek olyan reakciók, amelyek a kamarák utasításukban is

²⁹ Név szerint a következő megyék tartoztak a Kassán székelő kormány szerv alá: Szepes vármegye, Sáros vármegye, Abaújvár vármegye, Torna vármegye, Gömör vármegye, Pest vármegye, Solt vármegye, Borsod vármegye, Heves vármegye, Zemplén vármegye, Ung vármegye, Bereg vármegye, Ugocsa vármegye, Máramaros vármegye, Szatmár vármegye, Szabolcs vármegye, Belső- és Külső-Szolnok vármegye, Kraszna vármegye, Bihar vármegye, Békés vármegye, Zaránd vármegye, Csongrád vármegye, Csanád vármegye, Arad vármegye, Torontál vármegye, Temes vármegye. *Fábián-Kiss E. – Nagy I.: A magyar kamara és egyéb kincstári szervek i.m. 6. Ahogy Nagy Istvánék is megjegyzik, ezen felsorolásban nyilvánvalóan nem igazgathatott minden megyét a Szepesi Kamara, hiszen egy részük török által hódoltatott, másik részük meg az Erdélyi Fejedelelem által kézben tartott volt. Fontosnak látjuk tisztázni viszont itt is, hogy a kamara a török által hódoltatott területen is begyűjtötte a dézsmát, és ottani birtokügyekben is több alkalommal rendelkezett (lásd szintén ezen oldalszámon).*

³⁰ *Ember Gy.: Az újkori magyar közigazgatás i.m. 170–171. Vö. Szűcs J.: A szepesi kamarai levéltár i.m. 57–64. Ember Győző és Szűcs Jenő eltérőképpen írja le az adminisztrációt vezető tisztség pontos címét. Hogy igazgató, vagy adminisztrátor-e a történelmileg hiteles megoldás, itt sajnos nincs lehetőségünk vizsgálni.*

³¹ *Szűcs J.: A szepesi kamarai levéltár i.m. 61–67.*

meghatározott (!), háramlási és birtokadomány-ügyekben való tevékenységüket megszüntetné – az egyébként effektíven legkevésbé sem működő – Magyar Királyi Tanács javára, tisztán pénzügyigazgatás területére szorítva ezzel a szerveket.³² Hasonló problémák jelentkeztek a harmincadigazgatásnál is. A nemesek harmincadmentessége pusztán azokra az árukra szólt, amelyet birtokuk eltartására exportálnak vagy importálnak, a piaci termelésre már nekik is fizetni kellett volna a megszabott harmincadösszeget, mégis – a jog eltérő értelmezése végett – számos alkalommal látjuk akár az országgyűlésre is eljutó *gravament*, hogy a kamara adóztatni kívánja a kiváltságolt társadalmi réteget.³³ Tovább rontotta megítélését a rendek között, hogy a Szepesi Kamarai Adminisztráció az 1670. év elejétől egyre gyakrabban szólt bele politikai ügyekbe, német adminisztrátorokat, tanácsosokat és alkalmazottakat ültettek pozíciókba, ezzel együtt ismételten kamarai rangra emelkedett a hatóság.³⁴ Az ekkor megjelenő egyik új feladat az ellenreformáció szellemében történő térítések erőszakos megsegítése volt (számos protestáns, felségsértő főúri birtok elkobzását, lelkészek anyagi ellehetetlenítését, katolikus térítések és egyházi szervezet kisegítése), amelyet a kamara a haderő és az egyház effektív együttműködésével végezte.³⁵

Az 1670-ben Lőcsén felállott, gróf Johann von Rottal vezette bizottságban résztvevő gróf Otto Ferdinand Teofil Volkra von Heidenreichsteint – a Magyar Kamara alelnöke, udvari kamarai tanácsos – a Szepesi Kamara adminisztrátorává nevezte ki az uralkodó 1673. október 10-én (bár már 1672 óta ellátta e funkciót), aki alatt azonban nem beszélhetünk komolyabb szervezeti változásokról.³⁶ 1675 nyaratól viszont egy új adminisztrátort találunk a Kamara élén: báró Franz Bernhard Wägele von Walsegg³⁷ alsó-ausztriai kamarai tanácsost, aki megnövelte a

³² Nagy I.: A magyar kamara és a királyi pénzügyigazgatás i.m. 26. Ennél talán megdöbbentőbben hangzanak azon követelések, amelyek a kamarák feloszlását és a középkori kincstartóság visszaállítását követelték mind az 1605. évi korponai és az 1606. évi kassai országgyűlésen. Lásd: Szűcs J.: A szepesi kamarai levéltár i.m. 58–59.

³³ Nagy I.: A magyar kamara és a királyi pénzügyigazgatás i.m. 79–88.

³⁴ Szűcs Jenő úgy gondolta, hogy az adminisztráció teendőit tekintve ez egy komoly funkcionális cezúrát jelent, ugyanis a köznyugalom (*publica tranquillitas*) megteremtésének érdekében kvázi karhatalmi jelleget tulajdonított a kamarának. Szűcs J.: A szepesi kamarai levéltár i.m. 85–86.

³⁵ Ehhez a témához lásd részletesen Mihalik Béla szaktanulmányát. Mihalik Vilmos Béla: A Szepesi Kamara szerepe az 1670–1674 közötti felső-magyarországi rekatolizációban. FONS 17. (2010) 3. sz. 251–316.

³⁶ Szűcs J.: A szepesi kamarai levéltár i.m. 87.

³⁷ E nagyformátumú és külön életrajzot megérdemlő adminisztrátor megnevezése igen eltérő az eddig ismert irodalomban. Míg Szűcs Jenő magyarosítva, Walsegg Wagele Ferenc Bernátként hivatkozik rá, addig H. Németh István Franz Bernard de Walseggként teszi ezt. A Siebmacher munkáin alapuló, Johann Witting által készített címeres könyvben használt teljes alak: Johann Franz Bernhard Eusebius Wagele [Wägele], Freiherr von Walsegg auf Klamme und Ziggersberg [Ziegersberg] (J.Siebmachers grosses und allgemeines Wappenbuch: Niederösterreichischer Adel 2. Abteilung S—Z. Red. Johann Baptist Witting. Nürnberg 1918. 485.). Alsó-ausztriai nemesszalád lévén a német alak használata a kézenfekvő.

kamarai belső alkalmazottak számát mintegy összesen 40 főre, melynek egyébként jelentős hányada német hivatalnok lett.³⁸

A királyi birtok- és jövedelemkezelés terén is láthatunk új elemeket a kamarai teendők közt, amely összefügg a Wesselényi-féle mozgalom kapcsán született megtorló intézkedésekkel. Elkobzott és háramlott birtokrészek egyre rohamosan növekvő tempóban kerültek kamarai kezelésbe 1670-től, amelyek viszont már nem várbirtokok voltak, hanem – kis erőfeszítéssel – valódi jövedelemforrást jelentő uradalmak, melyeket tiszttartókra (*provisor*) bíztak, számuk növekedésével pedig szükségeltetett a jószágigazgatói (*praefectus bonorum fiscalium*) pozíció, aki a hatóság székhelyén képes központilag összefogni a kincstári uradalmak udvarbíróit.³⁹ Ugyan a *contributio* (amely a Magyar Királyságon szedett portális egyenes adó) 1635 óta nem szedte a kamara, két új adónem került bevezetésre az uralkodó akaratából. Egyrészt a *repartitio*, amely a *contributio* helyében a megyék és település által fizetett portánkénti terményjövedék a régióban elszállásolt katonaság számára. Ezen kívül beszélhetünk még az *accisaról*, a városi polgárok hús- és bormérés után fizetett jövedelemadójáról, amit időnként akár bérbe adtak a városoknak – például Bártfa és Lőcse esetében.⁴⁰

Az 1670-től szorosabb udvari kézben tartott Szepesi Kamara teljesítménye látványosan pozitívan változott a bevételeket illetően. Az e sikerben közreműködő személyek, a kamara szervezetében működő hivatalnokok a század középső harmadára jól megfigyelhetően önálló, olykor generációkon is átívelő hivatalnokréteget képeztek, akik tanulmányaik és szakértelmüknek köszönhetően effektíven el tudták látni feladataikat. Mi több, a hosszú tisztviselői karrierjükből fakadó jutalmaknak és a társadalmi felemelkedésnek is köszönhetően az uralkodóhoz is minden esetben hűségesek maradtak.⁴¹ Az alkalmazottak kompetenciáin túl a szervezeti bővítésnek és a katonai nyomásnak tulajdonítható, hogy – az addig az 1650-es és 1660-as években átlagosnak minősülő 40 000–70 000 magyar forint helyett – a bevételek 1677-ben kimagaslóan magasan, 580 000 forintot tettek ki.⁴²

³⁸ Uo. 87.

³⁹ Ember Gy.: Az újkori magyar közigazgatás i.m. 184–186.

⁴⁰ Szűcs J.: A szepesi kamarai levéltár i.m. 113–114.

⁴¹ Gecsényi Lajos – Tatjana Guszarova: A Szepesi Kamara vezető tisztviselői 1646–1672 között. Századok 137. (2003). 3. sz. 671–672.

⁴² Az adathoz fontos tudni, hogy ebből 225 000 forint pusztán a körmöcbányai kamarából származik, nem tekinthető állandó bevételnek, azonban még enélkül is tekintélyes bevételnövekedésről beszélhetünk. Lásd Kenyeres István: A Magyar és a Szepesi Kamara bevételei és kiadásai a XVII. században. FONS 24. (2017) 1. sz. 10–11.

A Szepesi Kamara 1670-es évekbeli átalakításával egy komoly lépést tett előre a modern, korszerű kormányhatósággá válás útján. A kamara befektetéseket alkalmazó, profitorientált szemléletváltása jól beilleszthető a birodalom XVII. századvégi pénzügyi reformtörekvéseibe.⁴³ A sikerek tagadhatatlanok, a profitszerzés növekedése már az 1670-es években megmutatkozott, azonban az évtized végére egyre erősödő kuruc erőkkal már nem tudott elbírní az Udvar, és már a Thököly Imre által irányított kuruc törekvéseknek a császárt szolgáló Szepesi Kamara is áldozatául esett. A hadúr lépése megalapozott volt, hisz a Szepesi Kamara erős és kiépített apparátusa kulcsfontosságú volt az északkeleti országrész igazgatásához – kiaknázásához.

⁴³ Kenyeres I.: A Magyar és a Szepesi Kamara i.m. 43.

3. Új személyzet, bevált módszerek – A harmincadok Thököly Imre országrészének jövedelmeiként

A harmincadok középkori eredetű, külkereskedelmi (beviteli és kiviteli) áruvámok voltak, melyeket az ország határában, vagy a jelentős kereskedelmi útvonalak mentén elhelyezkedő harmincadhelyeknél szedtek.⁴⁴ A felső-magyarországi harmincadszervezetről alapvetően kevés ismeretünk van, kora újkori történetük csak töredékesen került feldolgozásra.⁴⁵ A harmincadhálózat a kamarai igazgatás legjobban szervezett hálózata volt, amely filiálisaival együtt átszötte Felső-Magyarország egészét. A 17. század harmadik harmadán többek között 20–25 harmincadhelyről beszélhetünk, ám a hálózatot alkotó harmincadok és fiókhelyeik száma folyamatosan változott az évszázad folyamán az újjászervezések következtében.⁴⁶

A harmincadhelyek jövedelmeit az alapvetően szedett harmincadvámon kívül egyrészt az 1635-től szedett félharmincad (mint megemelt külkereskedelmi vám a végházak finanszírozására) és az elkobzott csempészárukból származó bevételek gyarapították.⁴⁷ E vámok stabil és rendszeres jövedelemforrást jelentettek, illetve jól kimutathatóan az 1610-es és 1660-as évek között harmincadok és félharmincadok tették ki a felső-magyarországi kamarai hatóság bevételeinek több mint felét.⁴⁸ Rendszerességében és kiépítettségében rejlő lehetőségeket a fejedelem is hamar felismerte, általa az egyik legellenőrzöttebb bevétellé vált, több alkalommal is kér kimutatást – akár az uralmát megelőző évekre vonatkozóan is.⁴⁹

Rövidest Kassa 1682. augusztus 14-ei bevétele után megindul a szervezése annak a „megváltozott státusú” kormány szervnek, ami a Thököly által irányított territóriumon a gazdasági-pénzügyigazgatási főhatóságot gyakorolni fogja. 1682. augusztus 22-én a korábbi kamarai tisztviselők közül hűséget fogadott Udvarhelyi István pénztáros, Lángh János levéltárőr, és Wilhelm von Draheim számvevőként (korábban és későbbiekben a fiskális javak

⁴⁴ Ember Gy.: Az újkori magyar közigazgatás i.m. 204.

⁴⁵ Ehhez lásd: Uo. 221–224.; Szűcs J.: A szepesi kamarai levéltár i.m. 40–41., 76–77., 103–104., 135–136., 144–145., 149–150., 159., *Gecsényi Lajos*: Korruptió és harmincadkerülés. A felső-magyarországi harmincadügyről. 1648–1660. Pénztörténet – gazdaságtörténet. Tanulmányok Búza János 70. születésnapjára. Szerk. Bessenyei József – Draskóczy István. Budapest – Miskolc 2009. 129–140.

⁴⁶ Ember Gy.: Az újkori magyar közigazgatás i.m. 222–224. vö. Szűcs J.: A szepesi kamarai levéltár i.m. 76–77. Ezen kívül a század során bekövetkezett változásokhoz lásd: 1608-ban húsz harmincadhely – *Benda Kálmán*: A királyi Magyarország tiszti címtára 1607–1608. Levéltári Közlemények 43. (1972) 2. sz. 276–277., míg 1653-ban tizenhárom harmincadhely – *Gecsényi L.*: Korruptió és harmincadkerülés i.m. 129.

⁴⁷ Szűcs J.: A szepesi kamarai levéltár i.m. 76–77.

⁴⁸ *Kenyeres István*: A Magyar és a Szepesi Kamara i.m. 18–21.

⁴⁹ HU MNL OL G 3 III.2. 1682. november 5., december 21., 1683. január 5.

igazgatója).⁵⁰ A kamara első másfél hónapjában a tisztviselői kar rendkívül képlékeny, egészen október elejéig elhúzódott az alakulása, amely során tanácsosként a fejedelem egykori iskolatársa, Szirmay András, a Gömör megyei birtokos családból származó Hanvay (forrásokban és szakirodalomban sokszor Hamvay) Péter, végül az eperjesi, értelmiségi nemesszaládból származó Madarász Márton került kinevezésre.⁵¹

3.1. A képlékeny harmincadszervezet 1682. augusztusa és 1683. januárja közt

A felesküdt tisztviselők – még a kamarai tanács fentebb leírt hivatalos felállása előtt – augusztus 25-én első teendőként intéztek felszólítást az összes harmincadosnak (a szatmári, tokaji, ónodi és szendrői kivételével), hogy küldjenek be minden, az elmúlt, második negyedévben befolyt jövedelmet, és amennyiben hátralékaik vannak, számoljanak el róla a pénztárosnak. A szeptember 8-án tartott tanácsülésen a harmadik negyedévre is kiterjesztve megismételték az utasítást.⁵² Azonban kamarai utasítást aligha teljesítették az eddigi harmincadosok, egyedül Michael Lochinszky, az ungvári harmincados tett eleget a parancsnak szeptember 8-áig.⁵³ A parancs olyannyira nem teljesült, hogy szeptember 15-én fenyegetve megismételték felhívásukat a harmincadosoknak, hogy számtartásaikat az ott levő jövedelmekkel Kassára küldjék.⁵⁴

Az 1682. szeptemberében és októberében javában zajló – bizonyosan tekintélyes hadikiadásokat jelentő – táborozásra minden lehetséges alkalmat megragadva pénzt kellett teremtenie a kamarának. Annak ellenére, hogy a hatóság ez idő alatt már elkezdte a saját embereit kinevezni a vámhelyek élére, levelezéseket folytatott a korábbi tisztviselőkkel, köztük több harmincadossal is, hogy elszámoltassanak, és az előző évek hátralékaikat (*restantia*) begyűjtsék. Vitális János volt lőcsei harmincadellenőr az Árva megyei Ochodnicáról írta, hogy a korábbi hatósági vezetés kérésére a szepesi élelmezési biztosnak, Tersztyánszky

⁵⁰ Draheim életéhez és munkásságához lásd: *Veres Tünde*: Draheim Vilmos felemelkedése és bukása. In: Hivatalnok értelmiség a kora újkori Erdélyben és a Magyar Királyságban I. Szerk. Bogdándi Zsolt – Fejér Tamás – Jakó Klára. Bp. 2020. 209-229.

⁵¹ A kezdeti felállásra: HU MNL OL E 240 Fol. 160r. A kezdeti állapotokat véglegesítő utasításnak fogalmazványa: HU MNL OL G 3 III.3. Fol. 63r–v. *Maksay F.*: Thököly szepesi kamarája i. m. 25. A Hanvay/Hamvay családhoz lásd Nagy Iván pótlékkötetét. *Nagy Iván*: Magyarország családjai, pótlék-kötet. Pest 1868. Hanvay család. (Hanvai.)

⁵² HU MNL OL E 240 Fol. 160r., 161v.

⁵³ HU MNL OL E 240 Fol. 161r. *Fallenbüchl Zoltán*: Állami (királyi és császári) tisztségviselők a 17. századi Magyarországon. Adattár. (Nemzeti Téka) Bp. 2002. 180.

⁵⁴ HU MNL OL G 3 III.3. Fol. 20r.

(Tersztánsky) Pálnak utalta át a második negyedévben keresett 922 forintot és 88,5 dénárját.⁵⁵ Másik levelében Korponay Miklós, volt lőcsei harmincadosnak lezárulatlan ügyében is nyilatkozott a kamarának.⁵⁶ Vitális György ófalui (Szepesófalú) harmincados Dunajec várába menekült és biztos várfalak mögül próbálta tisztázni előzetes tevékenységét.⁵⁷ A korábbi varannói harmincados, Szentgyörgyi Mihály Csicsva várából szintén hátralékmentességét igyekezett bizonygatni, írván, hogy minden pénzt Barkóczy Ferencnek adott át, aminek nyugtáját bizonyoságképpen – állítása szerint – elküldte.⁵⁸ Ám nem mindenki húzódott biztonságos távolságba a kurucságtól: Gundelfinger János, ki 1670-től kezdve egészen 1682. őszeig szedte a vámot a palocsai harmincadhelyen, Szepes vármegyéből felkelve az újdonsült fejedelem táborában heteket töltött, ahonnét súlyos betegen hazaérvén, haladékot kért a kamara felé való számvevés tisztázására.⁵⁹ A harmincadhelyeken található jövedelmek begyűjtésén túl a fejedelem lőcsei megbízottja (*comissarius*), Szirmay Péter a kamarát megkerülve 2000 forintot kölcsönzött a várostól, amelyet utólag a város küldött meg a kommandáns igazolásával együtt a hatóságnak. Ennek értelmében Lőcsének azt az ígéretet adta Szirmay, hogy az ottani harmincadjövedelmekből lesz törlesztve a felvett összeg, amelyet majd a városnak a kamarával kell rendeznie.⁶⁰

Külön érdemes kiemelni Weber Dániel egykori eperjesi harmincadost. Weber János orvos, kollégiumi felügyelő, majd eperjesi főbírónak gyermekeként Dániel magának Thököly Imrének is iskolatársa volt, és a gróffal és maga testvéreivel a híres, 1669-ben megrendezett „*Papinianus Tetragonos*” című színműben is együtt szerepeltek. Lőcse városának életében meghatározó szerepet játszott, majd lőcsei jegyzőből tanácsstag, 1681-től pedig eperjesi harmincados lett.⁶¹ Többi, egykori tanulótársával ellentétben Thököly nem pártfogolta Webert,

⁵⁵ HU MNL OL G 3 III.1. Nr. 21. Vitálistól található egy „Pariationes” elnevezéssel ellátott jegyzék is, amelyen minden, főleg az ófalui, lőcsei, késmárki harmincadon áthaladó áruszállítmányt és azok mennyiségét feljegyezt (HU MNL OL G 3 III.9. Fol. 3r–9v.)

⁵⁶ HU MNL OL G 3 III.1. Nr. 25. Fallenbüchl kettejük harmincadosságát nem közli kellően tisztán. Teljes tisztázásra ugyan itt nincs lehetőség, mindenesetre Hain Gáspár krónikája 1675-ben Korponayt világosan harmincadosként, Vitális Jánost pedig harmincadellenőrként nevezi meg. *Hain Gáspár: Lőcsei krónikája* III. Lőcse 1913. (Továbbiakban: Lőcsei krónika III.) 438.

⁵⁷ HU MNL OL G 3 III.1. Nr. 29.

⁵⁸ HU MNL OL G 3 III.1. Nr. 128. Fallenbüchl-nél Szentgyörgyi Mihály esetében kurimai harmincadosnak van titulálva. *Fallenbüchl Z.: Állami tisztségviselők i. m.* 310.

⁵⁹ HU MNL OL G 3 III.1. Nr. 144. *Fallenbüchl Z.: Állami tisztségviselők i. m.* 116–117.

⁶⁰ HU MNL OL G 3 III.1. Nr. 2. A lőcsei krónika említ a Thökölynek való meghódoláskor 1000 birodalmi tallér értékű hódolati ajándékot, viszont Szirmay Péterék érkezésekor csak annyit ír: „[...] nach gebühr umpfangen worden, welche alsobaldt die Stadt, inn Ihro Hochgräfliche Excellenz Herrn Emerici Theokölj devotion angenommen.” – Lőcsei krónika III. 493.

⁶¹ Lőcsei krónika I–III. 379., 380., 441–442., 456. *Thaly Kálmán: Thököly Imre és iskolatársai mint színjátszók. Századok* 14. (1880) 411–415. Weber Jánoshoz: *Szinnyei József: Magyar írók élete és munkái* 14. Bp. 1914. 1145–1446.

aki hamarosan lemondásra került, ugyanis elszámoltatásával kapcsolatban a kamara már szeptember 19-én levelet írt az Eperjesen tartózkodó fejedelmi megbízottakhoz, Szentpétery Jánoshoz és a fejedelem egykori osztálytársához, Jánoky Farkashoz (forrásokban sokszor Wolfgang).⁶² Egy felirat fogalmazványa ugyan említ valamiféle fejedelmi parancsot, ám nem tudni pontosan, milyen rendelkezést hoztak a leköszönő harmincados ügyében.⁶³ Annyi bizonyos, hogy Thököly 1683. februárjában egy bizonyos Hönich Mátyás boroszlói kereskedő panaszleveléből értesült, hogy Weber hét vég angol posztót csempészett át a lengyel határon, amit a vezér elfogadhatatlannak tartván elrendelte Weber haladéktalan felelősségre vonását.⁶⁴ Ugyan az ügy vége egyelőre ismeretlen, az tudott, hogy az egykori iskolatárs tragikus módon távozott e világból: 1686-ban az eperjesi vésztörvényszék elítéltjeként végezték ki.⁶⁵

Az új harmincadszervezet tisztviselői három csoportra bonthatóak. Egyrészt voltak, akiket személyesen Thököly rendelt pozíciójukba – vélhetően azok kérvénye után. A következőkben elsőként őket elemezzük. A kassai harmincadba Várnay György lett kinevezve, ugyanakkor mivel ő Thökölyvel még a táborban volt, a kamara az előtte is ott számtartóként (*racionista*) munkálkodó Pataky Istvánt nevezte ki ideiglenes harmincadossá, azonban beiktatva csak október elejére lett.⁶⁶ A november 19-én Béccsel megkötött nyolchónapos fegyverszünetet követően már hazaindulhatott a felkelt nemesség, így Várnay is minden bizonnyal decemberre már Kassában tartózkodott.⁶⁷ Ennek ellenére a beiktatásával nem kapkodtak a kamaránál, ezért december 5-én Thököly immáron Munkácsról írva szólította fel a tanácsosokat Várnay installációjára, amit igyekezve meg is tettek december 10-én.⁶⁸ Thököly szeptemberben közepén kinevezett egy harmincadellenőrt is Kassára, Nagy Sámuel személyében.⁶⁹ Október elejére a tanácsstagok már installációját jelentik a fejedelemnek, ám megfogalmaztak mellé egy ajánlást is: nem érdemes Kassán ellenőrt állítani, „itt levén az kamara, szüntelen való szeme lehetne az harminczadon”, így inkább az akkor üres csertészi harmincad élére kívánták áthelyezni őt.⁷⁰ A fejedelem hallgatott a kamarai tanácsra, és október

⁶² HU MNL OL G 3 III.3. Fol. 46r–v.

⁶³ HU MNL OL G 3 III.3. Fol. 108r–v.

⁶⁴ HU MNL OL G 3 III.2. 1683. február 11.

⁶⁵ *Thaly K.*: Thököly Imre és iskolatársai i.m. 417.

⁶⁶ HU MNL OL G 3 III.2. 1682. szeptember 27. HU MNL OL G 3 III.3. Fol. 6r–v., 137r. Várnay Fallenbüchl archontológiájában nincsen pontosan datálva. *Fallenbüchl Z.*: Állami tisztségviselők i. m. 344.

⁶⁷ A fegyverszünet értelmében a bécsi kormányzat az északkeleti országrészt egészen a Garamig partjáig. Kivételt képeznek ez alól azok a főleg királyi tulajdonú várak, amikben a fegyverszünet megkötésekor német őrség állomásozott (nyugatról keletre: Csábrág, Lipcse, Árva, Murány, Putnok, Szendrő, Szepes, Ecsed, Szatmár). *Varga J. J.*: Válaszúton i. m. 34–36.

⁶⁸ HU MNL OL G 3 III.2. 1682. december 5., HU MNL OL G 3 III.3. Fol. 173r., HU MNL OL E 240 Fol. 209r.

⁶⁹ HU MNL OL G 3 III.2. 1682. szeptember 23.

⁷⁰ HU MNL OL G 3 III.3. Fol. 101r–v.

11-én a csertészi harmincadosságot ajándékozta Nagynak, ám hivatalában csak a következő negyedévben tűnik fel.⁷¹

Az Eperjesre kiküldött Thököly megbízottak, Jánoky Farkas és Szentpétery János szeptember 12-én lettek megbízva azzal, hogy beiktassák az eperjesi harmincadosságra az ismert sárosi birtokos családból származó Dobay Gábort, a bártfaiba pedig Serédi Jánost.⁷² Ugyan Dobayt szeptember 17-ére a kommandánsok beültetik hivatalába, nem kívánt reverzalist adni magáról. A probléma egyrészt azért súlyos, mivel ha nincs meg egy tisztviselőnek a kötelezettségéről kiállított és hűségességét igazoló térítvénye, mulasztás vagy visszaélés esetén a „vármegyére kell utánna (sic!) menni”, és nemes lévén, a kamara képtelen lenne ítélni felette. Másrészt probléma volt, hogy más tisztviselők is Dobay példáját kezdték követni, így Thökölyhöz fordultak, aki engedélyezte és helyeselte a reverzálisok behajtását.⁷³ Dobay egyéb leveleiből kiviláglik, hogy egészen október 23-áig nem volt jelen Eperjesen, mivel hol Sáros vármegyében, hol Abaúj megyében bukkan fel különböző konfiskálási ügyek lebonyolítása okán. Serédi Jánosról alig tudunk valamit. Bizonyosan megegyezik azzal a Serédi Jánossal, aki a Rákóczi-szabadság harc alatt is ellátta a bártfai harmincadellenőrséget.⁷⁴ Serédi szintén részt vett a Thököly által hirdetett *insurrectiót* elkerülő birtokos elleni konfiskálások lebonyolításában: október elején az id. Ujfalussy Zsigmond és Fejérváry Zsigmond birtokait foglalja el.⁷⁵ A kamara szeptember 17-én Serédi mellé kinevezte Raszlaviczy Istvánt ellenőrnek, akit a várossal installáltatta pozíciójába.⁷⁶

A késmárki harmincadosságra dobai Székely Andrást ültette a fejedelem.⁷⁷ Székelyről meglehetősen kevés információnk van. Thököly egyik kisformátumú bujdosó familiárisa lévén⁷⁸ tökéletes választás lehetett számára a fejedelem *praedicatumát* adó város, de a relatíve

⁷¹ HU MNL OL G 3 III.2. 1682. október 11.

⁷² HU MNL OL G 3 III.3. Fol. 5r–v. Dobay Gábor Thököly egyik legközelebbi szervitora volt. 1685-ben mint „bejáró” van számontartva, Kassa 1685-ös ostrománál is az utolsó védők között találjuk, lásd: *Sztancsné Kardos Tímea*: Thököly Imre és udvarának familiárisai. PhD-értekezés. Kézirat. (PPKE). Bp. 2020. 96., 147. Dobay a postamesteri pozíciót is magáénak tudhatta. Fallenbüchl csak 1684–85-re teszi harmincadosi tevékenységét. *Fallenbüchl Z.*: Állami tisztségviselők i. m. 76.

⁷³ HU MNL OL G 3 III.3. Fol. 38r–v. „[...] szükségesnek tartjuk hogy az réghi mód szerint, főképpen az mint Bethlen Gábor Fejedelem idejében szokásban vót, Reversalist adgyon magáról.” – HU MNL OL G 3 III.2. 1682. szeptember 27.

⁷⁴ *Heckenast Gusztáv*: Ki kicsoda a Rákóczi-szabadságharcban? Életrajzi adattár (História könyvtár, kronológiák, adattárak 8.) Bp. 2005. 381. E Serédi semmiképp sem azonos a báró göröcsöni Serédy-családdal.

⁷⁵ HU MNL OL G 3 III.1. Nr. 32.

⁷⁶ HU MNL OL G 3 III.3. Fol. 25r–v. Thököly is megerősíti őt tisztjében: HU MNL OL G 3 III.2. 1682. szeptember 27. Bizonyosan egyezik azzal a magyaraszlavicai Raszlaviczy Istvánnal, aki 1707-ben Bártfa városának követe az ónodi országgyűlésen. *Heckenast G.*: Ki kicsoda a Rákóczi-szabadságharcban? i. m. 357.

⁷⁷ HU MNL OL G 3 III.2. 1682. szeptember 27.

⁷⁸ *Sztancsné Kardos T.*: Thököly Imre és udvarának familiárisai i.m. 184.

kevés harmincadjövedelmet hozó hivatal kombinációja. Annyi bizonyos, hogy a vámolás mellett a birtokkobzásokban is szerepet vállalt.⁷⁹

A kuruc kézre került Tokaj szintén rendkívül fontos csomópontja volt az északkelet-magyarországi kereskedelemnek. Az ide kinevezett harmincados Thököly hűséges familiárisa, gyandai Kormos István lett. Beiktatását a helyi birtokigazgató, Veresmarthy István, továbbá a helyi bíró, Sinka János és annak írnoke, Mutnay János végezték el. Izdenczy Mártont, a tokaji vár kapitányát ezzel párhuzamosan értesítették és felszólították a zászló (*vexillum*), az árszabásjegyzék (*vectigal*), utasítás (*instructio*), és láda (*cista*) átadására.⁸⁰ Kormos leveleiből kiderül, hogy csak a *vectigált* kapta meg Izdenczytól, minek okán a kamara utasította Izdenczyt a többi átadására is, illetve a kereskedők ellen elkövetett önkényeskedéseinek beszüntetésére. A tapasztalt katona viszont a saját érdemein felháborodva védekezett az őt ért vádak ellen, mi szerint nála nem található egyéb egy rossz lánán kívül, és egyébként is csak azért szed minden kereskedőtől egy polturát, mivel az elpusztult környéken csak ebből tud pénzt szerezni – ami meg a rábízott őrség és német foglyok elégtelen ellátása miatt szükséges.⁸¹ A lassan feléledő kereskedelem, és Kormos maga által is számtalanszor elismert tapasztalatlansága viszont indokoltta tette egy ellenőr kinevezését mellé.⁸² Az ellenőrt, Ferenczy Mátyást szintén Veresmarthy István iktatta be.⁸³

A szabolcsi végház, Kálló, egy kiemelten fontos hely volt a löporgyártáshoz elengedhetetlen salétrombányászata miatt. Az ide kinevezett harmincados és postamester Thököly hűséges hadnagya, Borsy Pál lett, a fejedelmét később a török területekre is követő szervitor – végül a halál is itt érte.⁸⁴ Mint tudjuk, a kamara Borsyra és Kormosra bízta Zemplén vármegye alsó járásában (*processu inferiori*) a hegyaljai települések dézsmálását, emiatt októberben Borsy főleg Tállyán tartózkodott, ahol a konfiskálások végrehajtásában is részt vett – akár sanyarú sorsokra is felhívva a tanács figyelmét.⁸⁵ Október végén azonban már visszatért Kállóra, „[...] hogy tisztemhez tartozó üdömet ne vesztegessem [...]”.⁸⁶

⁷⁹ HU MNL OL G 3 III.3. Fol. 117r–v.

⁸⁰ HU MNL OL E 240 Fol. 168v.; HU MNL OL G 3 III.3. Fol. 54r–55r.; HU MNL OL G 3 III.1. Nr. 10., 38., 46.

⁸¹ HU MNL OL G 3 III.3. Fol. 78r–v., Fol 94r.

⁸² HU MNL OL G 3 III.1. Nr. 104., 136.

⁸³ HU MNL OL G 3 III.1. Nr. 187.

⁸⁴ Borsyhoz lásd: *Deák Farkas*: A bujdosók levéltára. A gróf Teleki-család maros-vásárhelyi levéltárából. Bp. 1883. 104., 116., 136.; *Seres I.*: Thököly Imre és Törökország. 186.

⁸⁵ HU MNL OL G 3 III.3. Fol. 70r. Egy Német Pál nevű fel nem kelt kisnemes sorsára hívja fel a figyelmet: HU MNL OL G 3 III.1. Nr. 147. Külön kiemelendő a levél címzése, ugyanis a Hanvay Péternek szóló címzésen mint *compater* van címezve.

⁸⁶ HU MNL OL G 3 III.1. Nr. 183.

A szeptemberi zavaros hetekben Sztropkón először családon belül váltott kezet a harmincadhely. Berzeviczy János Thököly hatalomátvétele miatt elmenekült Sztropkóról, így azt testvérének, a fejedelmi főkonyhamesternek, Berzeviczy Istvánnak adta.⁸⁷ Egyelőre tisztázatlan időben, de végül Berzeviczy leváltásra került, ugyanis decemberben már Szegi Péternek üzentek a pénzek biztonságban való Kassára szállításáról, amiről a harmincadosnak kötelessége gondoskodnia – emiatt nem segítettek neki.⁸⁸

Az őszi táborozás során kereste meg a fejedelmet Csatáry Gábor és Ungváry István, majd sokéves bujdosásukra hivatkozva kértek pozíciókat kamarai kötelékben. A kamara ajánlatai után Thököly Csatárynak a szepsi harmincadot adta, míg Ungváry István a homonnai harmincadhoz került. Ám megvoltak a megkötések: a szepsi harmincadot már kiosztották az *angaria* végéig Roth Gáspárnak, Csatáry csak utána foglalhatja el a pozíciót; míg Ungváry egyelőre csak a harmincadellenőri tisztséget tudhatja magáénak, az ottani tisztet (Makay János) katolikus hite ellenére sem mentették fel a szolgálatból.⁸⁹

Az üresedésben lévő vámhivatalokba, ahova nem ültetette a fejedelem saját embereit, oda a tanács választott ki tiszteket. Az egyik ilyen tiszt a szepesófalui harmincados, Jakob Günther is. Vele kapcsolatban rendkívül kevés információval rendelkezünk. Vitális György állását átvéve a szepesi dézsmák begyűjtésében segített, 1683. januárjáig mindenképp viselte a tisztséget.⁹⁰ Az újbári harmincadba Püspöky Tamást szemelték ki. Vele kapcsolatban megmutatkozik a kamarának a szakértelemre való igénye, ugyanis a fejedelemnek a tapasztaltságával érvelnek.⁹¹ Lőcsén Schön Gáspár került Korponay Miklós volt harmincados székébe. A lőcsei krónika sajnálatosan nem tesz említést Schönről, de tudjuk, hogy az installációt a város nevében Fabritius János és Samuel Breuer végezték.⁹² Érdekes adalék, hogy egyrészt Schön kinevezéséről Thökölyt már október 26-án értesítették, mégis csak márciusban erősíti meg. Másrészt, ugyan Schön lett a harmincados, de nem kapta meg a postamesterséget (mint ahogy azt a többi harmincadhelynél), hanem Dévay Ádámot jutalmazták vele, aki előtte a postamester helyettese volt.⁹³ Palocsára Száraz György lett kinevezve, ugyan jól láthatóan októberben Görgey János lőcsei kapitánnyal együtt a Szepes megyei konfiskálásokban

⁸⁷ HU MNL OL G 3 III.2. 1682. szeptember 27.

⁸⁸ HU MNL OL G 3 III.3. Fol. 177r.

⁸⁹ HU MNL OL E 240 Fol. 167r–v.; HU MNL OL G 3 III.1. Nr. 4.; HU MNL OL G 3 III.2. 1682. szeptember 30. Sajnos egymásnak egyelőre ellentmondónak tűnik, hogy egy szeptember 22-ei kamarai fogalmazvány Szunyoghy Pált említi szepsi harmincadosként megtartva: HU MNL OL G 3 III.3 Fol. 56r.

⁹⁰ HU MNL OL G 3 III.1. Nr. 177.; HU MNL OL G 3 III.9. Fol. 57r.

⁹¹ HU MNL OL G 3 III.3. Fol. 87r. Püspöky egyébként tévesen kassai harmincadosként szerepel Fallenbüchlnél. *Fallenbüchl Z.*: Állami tisztségviselők i. m. 256.

⁹² HU MNL OL G 3 III.1. Nr. 80.

⁹³ HU MNL OL G 3 III.3. Fol. 108r. HU MNL OL G 3 III.2. 1683. március 4.

segédkeznek.⁹⁴ Mikor szeptemberben a pénztárnok, Udvarhelyi István Ungváron járt, akkor derült ki, hogy ott nincs harmincados. A pozícióra Ilosvay Jánost kérik fel, akit Kassára hívnak, majd utasítást adnak neki.⁹⁵ Ilosvay nem tisztjében nem fogta vissza magát: október végén csempészárúként foglalt le 12 hordó bort a néhai Forgách Ádám özvegyétől, Maria Katharina von Rechberg grófnőtől – igaz, annak fegyveresei utóbb visszavették a borokat –, továbbá Thökölynek egy köbléri szolgájától is foglalt le borokat.⁹⁶ A török által leégetett Ónod várához Naményi Péter került hivatalba. Szeptember végén, a várárokból az erősség restaurálására anyagokért, illetve egy hiányzó árszabásjegyzékért kérvényezett, mivel anélkül képtelenség vámolni. Mindemellett jelentette, hogy Szirmay Istvántól kapott utasítást birtokkobzáshoz.⁹⁷ *Vectigalt* minden bizonnyal nem kapott még egy darabig, hisz október közepén is az előző harmincadostól, Danka Balázstól kellett érdeklődjön a kiszabandó vámdíjak felől.⁹⁸

Végül találunk egy-két olyan tisztet is még a taglalt félévben, akik még az előző adminisztráció kinevezettjei, de bizonyos oknál fogva megtartották őket tisztükben. Az említett Pataky István Várnay György távollétében kellett, hogy ellássa a kassai harmincadot. Az egyébként katolikussága miatt gyanús Makay Jánost minden bizonnyal a mintegy húsz évnyi tapasztalata miatt tartották tisztjében az év végéig.⁹⁹ A nagyszőlősi harmincadhelyen maradt Cserney István is. Tízéves tapasztalattal a háta mögött, a fejedelemség azon szegletében kevés kézzelfogható hatalommal rendelkezett a kamara – köszönhetően az ecsedi és szatmári német őrsgnek, így hátralékainak tisztáztatása után megmaradhatott posztjában, biztosítva valamekkora befolyó jövedelmet az őszi-téli időszakban is.¹⁰⁰ Munkácson 1676 óta a Rákóczi-javak munkácsi jószágigazgatója és későbbi thököly-ellenes összeesküvő, Czvetkovics Mihály (máshol Csetkovics/Cserkovics) maradt a harmincados.¹⁰¹ Czvetkovicsra egyelőre nem leselkedett veszély, így tisztjét nem félthette. A fejedelem parancsa alapján a munkácsi harmincadhely 1682 utolsó negyedévében befolyt jövedelmeit Zrínyi Ilona pohárnokának – a szintén később összeesküvő –, Koródy Miklósnak kellett átadnia.¹⁰² Szintén sok évvel a háta mögött, 1668 óta volt harmincados Lublón Szegedy Sándor. Mivel Lublót a lengyel *starosta*,

⁹⁴ HU MNL OL G 3 III.1. Nr. 77., Nr. 148., Nr. 168., Nr. 194.

⁹⁵ HU MNL OL G 3 III.3. Fol. 83r., 127r.

⁹⁶ HU MNL OL G 3 III.3. Fol. 157r.; 161r.

⁹⁷ HU MNL OL G 3 III.1. Nr. 10. A levél címettje, Hanvay Péter jóakaróként és sógorként van feltüntetve, gyanítható, hogy közrejátszott Naményi kiválasztásában.

⁹⁸ HU MNL OL G 3 III.1. Nr. 137.

⁹⁹ *Fallenbüchl Z.*: Állami tisztségviselők i. m. 187–188. Makay már elméletileg 1653-tól kezdve harmincados volt, Thököly után is folytatva élethossziglan folytatott tevékenységét.

¹⁰⁰ HU MNL OL G 3 III.1. Nr. 50.

¹⁰¹ *Sztancsné Kardos T.*: Thököly Imre és udvarának familiárisai i.m. 126.

¹⁰² Uo. 127–129., 185.; HU MNL OL G 3 III.2. 1682. december 5., HU MNL OL G 3 III.3. Fol. 173r.

Stanisław Herakliusz Lubomirski herceg igazgatta, a korábbi adminisztráció emberét nem lehetett egyszerű elmozdítani. Egy október 1-én Thökölynek írt kamarai jelentés szerint a zálogosított városok „a solutione tricesimae, immunisak akarnak lenni”, így harmincad fizetése nélkül kelnek-járnak a borkereskedők Lublón át. Ezt elsőkézből tapasztalták egy Kassára leérkező kereskedőn keresztül, akin utólag kellett behajtani a harmincadot.¹⁰³ A lublói harmincados személye mindemellett azért is volt fontos, mivel minden egyéb, a magyar korona számára szedett adót ő szedett a zálogosított városokban.¹⁰⁴ E probléma megoldását Thököly egy október 11-ei levelében elnapolásra ítélte.¹⁰⁵ A nagybányai és szatmári harmincadok kapcsán december elején a tanácsosok Thökölyhöz fordultak, ugyanis azokat is szerették volna ellenőrzésük alá vonni. A problémát az okozta, hogy a szatmári vár német helyőrségére való tekintettel nem akarták megsérteni a fegyverszünetet ottani erősködéseikkel. A fejedelem nem szolgáltatta ki a tanácsnak a fegyverszünet pontjait, inkább közölte, hogy mondjanak le a szatmári hivatalról, a nagybányait pedig idézzék Kassára – és vélhetően mondassák le.¹⁰⁶

Különös esetet jelent a rimaszombati harmincadhelyért folyó küzdelem. Török Ferenc 1662 óta ült a rimaszombati vámhelyen. Fontos kiemelni, hogy édesapja, Török Bálint 1646-tól 1662-ig viselte a tisztséget, majd lemondott Ferenc javára. Ferenc 1662-től volt harmincados, és a rebellió *intermezzóját* követően is ő ült a tisztségben 1695-ig, amikor is apját követve lemondott András nevű fia érdekében – ő 1703-ig volt vámszedő.¹⁰⁷ E „harmincados dinasztia” oszlopos tagjaként nem véletlen, hogy a tanács súlyos tájékozatlanságait kellett korrigálja: például értesítésre adta a kamarának, hogy a Gömör megyei – egyébként betakarított – dézsma nem az egri püspökhöz, hanem az esztergomi érsekhez tartozik, és nem javasolta újbóli szedését a táborozástól elpusztított környéken. Ugyancsak értesítette, hogy harmincadhelyének két filiálisába, Losoncra és Putnokra ő szokott embereket kinevezni, de utóbbit a fejedelem Egry Istvánnak ítélte.¹⁰⁸ Thököly a hivatali struktúrát ilyen mélyen már nem ismerve „*ordinarius tricesimator*”-rá nevezte ki Egryt Putnokon, ami miatt Egry határozottan

¹⁰³ HU MNL OL G 3 III.3. Fol. 98r.

¹⁰⁴ *Sváby Frigyes*: A Lengyelországnak elzálogosított XIII. szepesi város története. (A „Szepesmegyei Történelmi Társulat” milleniumi kiadványai II.) Lubló 1895. 188.

¹⁰⁵ HU MNL OL G 3 III.2. 1682. október 11. Árnyalás céljából megemlítendő, hogy a tizenhárom város tizenhatodjára a lengyelek begyűjtötték – elméletileg magyarországi plébániákat illette volna –, ami felől viszont megnyugtatta a kamarát Thököly, hogy rendezi a *starostával*. Lásd: HU MNL OL G 3 III.2. 1682. szeptember 30. HU MNL OL G 3 III.3. Fol. 38r.

¹⁰⁶ HU MNL OL G 3 III.3. Fol. 162r–v. HU MNL OL G 3 III.2. 1682. december 16.

¹⁰⁷ *Fallenbüchl Z.*: Állami tisztségviselők i. m. 330–331.

¹⁰⁸ HU MNL OL G 3 III.1. Nr. 45.

filiálisának képzelte Török Ferenc hivatalát.¹⁰⁹ Vágya azonban nem teljesült, a tapasztalt harmincadost januárig ott hagyták, ameddig csak lehetett.

A vizsgált négy hónapban igencsak rendezetlen volt a harmincadosok sora. Jól kivehető, ahogy Thököly a kulcspozíciókba (Kassa, Eperjes, Késmárk, Bártfa, Tokaj, Kálló) általa jól ismert bujdosókat, megbízható személyeket helyezett. Ezt látványosan bizonyítja Csátáry Gábor személye (fejedelmi *cancellista*),¹¹⁰ illetve a nagybányai és nagyszőlős hivatal kapcsán decemberben tett kijelentése, miszerint azokat „bizonyos *bene merita personaknak*” kívánja adni.¹¹¹ A tanács nem váltotta le azonnal a helyükön maradt harmincadtiszteteket. Azoktól az el nem menekült, sokéves, olykor évtizedes tapasztalatot maguk mögött tudó hivatalnokoktól – mint Török Ferenc, Cserney István, Makay János – visszaélések nélküli biztos bevételekre számíthattak. A tanács azokra a helyekre, ahol az augusztus-szeptemberben történő impériumváltáskor menekülés vagy lemondás útján megüresedtek a hivatalok, inkább olyan embereket iktattak be különböző okok miatt, akik legalább minimális szakértelemmel rendelkeztek – Ungváron Ilosvay Jánost, Újhelyre Püspöky Tamást. A harmincadigazgatás kulcshelyein történő egyidejű személycserék okozta bevételkiesés eshetőségétől tartva már mintegy október során megpróbálták meggyőzni a fejedelmet, hogy a negyedév végeztéig ne nevezzék ki új tisztviselőket, hadd maradhassanak ideiglenesen tisztjükben a jelenlegi személyek.¹¹² Ugyan tisztában voltak a harmincadjövedelmek fontosságával, mégis befogták a harmincadosokat, hogy azok hivatalukat hátrahagyva akár egy egész hónapon át egy közeli járásban szedjenek dézsmát, vagy segédkezzenek a Thököly mellett nem insurgált nemesek birtokainak elfoglalásában. További nehezítő tényezőt jelent, hogy a túlterhelt tanács figyelmetlenségből olykor nem biztosította az árszabásjegyzéket, vagy *instructiót*. Az 1683. év kezdetére azonban sikerült stabilizálni a harmincadhálózatot, és egy év végén készült számvevés alapján a harmincadok mintegy kb. 40 000 mFt bevételt termeltek az évben, ami az 1610–1665 közötti éves átlagot is felülmúlja.¹¹³ Ugyanakkor igaz az is, hogy a lublói harmincad kérdése megoldatlan maradt, a szendrői és (nagy)károlyi hivatal pedig január elején is üresen állt.¹¹⁴

¹⁰⁹ HU MNL OL G 3 III.1. Nr. 75.

¹¹⁰ HU MNL OL G 3 III.2. 1682. december 16.

¹¹¹ HU MNL OL G 3 III.2. 1682. december 21.

¹¹² HU MNL OL G 3 III.3. Fol. 108r.

¹¹³ Kenyeres I.: A Magyar és a Szepesi Kamara i.m. 18–21., HU MNL OL G 3 III.9. Fol. 79r–80r. Sajnos nem magától értetődő, hogy a számvevésen feltüntetett bevétel alatt számoltak-e el a félharmincaddal, vagy külön vezették-e. Bizonyosan előbbi a valószínűbb.

¹¹⁴ HU MNL OL G 3 III.9. Fol. 55r–58v.

3.2. A kuruc állam harmincadosai az 1683. évi átszervezések során

Az 1683. év fordulójára Thököly nagyszabású szervezésekbe kezdett a fegyverszünet melletti, a téli kvártélyozás nyújtotta „vihár előtti csend” ideje alatt. Egyrészt az általa uralt északi vármegyéből érkező felső-magyarországi rendek részvételével tartott gyűlést Kassán január 11-étől.¹¹⁵ A rendek a munkájukat túlságosan jól végző harmincadosokra, azok törvénytelen ségeire, birtoknélküliségükre és az országon belül zajló kereskedelem után szedett adóra is panaszkodtak. A sérelmezett „*novas tricesimas*” fogalma alatt minden bizonnyal az előző árszabásjegyzékektől eltérő vámdíjak behajtását kell értetünk.¹¹⁶ Másrészt a kamarában is átszervezések zajlottak. A január folyamán köszvényben szenvedő Hanvay Péter február elején lemondott tanácsosi állásáról, mivel abaújházi alispánná választották.¹¹⁷ Februárban a fejedelem Kassán és Eperjesen tartózkodván, több leiratot is intéz, amikben a csökkent a kamarai központi hivatalnokok számát elküldve például jegyzőket és a titkársági fogalmazót is; ezen felül pedig pontos utasításokat fogalmaz meg Wilhelm von Draheim prefektusnak a prefektúra működéséhez, a tanácsnak a hadszertárhoz és a függő harmincadügyekhez.¹¹⁸ A fejedelem még december 21-én felszólította a kamarát egy jegyzék összeállítására, hogy mely harmincadokat bírja, kiket nevezett ki ő, és kiket nevezett ki a kamara. Január 5-én azonban kifogásolta a fizetések lemaradását, így végül január 15-ére készült el a teljes jegyzék, amely a Thököly-féle harmincadigazgatás fontos forrása. és amelynek tartalmát egy táblázatba rendezve láthatjuk alább.¹¹⁹

1. ábra: Thököly Imre fennhatósága alatt levő harmincad- és postahálózat az 1683. év kezdetén

(HU MNL OL G 3 III.9. 55r–58v.)¹²⁰

Csoport	Harmincad	Harmincados	Filiális	Éves harmincadosfizetése, alárendeltjei	Postamestersége, éves fizetése, alárendeltjei
	Eperjes	Dobay Gábor	–	Harmincadosságára 3 lóra – 162,20 mFt	Postamesterségére 9 lóra – 288 mFt

¹¹⁵ Varga J. J.: Válaszúton i. m. 36–37.

¹¹⁶ Maksay F.: Thököly szepesi kamarája i. m. 31. vö. Majláth Béla: A felső vármegyei rendek kassai gyűlésének actái 1683., negyedik és befejező közlemény. Magyar Történelmi Tár 3. sorozat VI. (1883) 558. Maksay „új harmincadhelyek”-ként értelmezi a kiemelt kifejezést, azonban ekkor nincsen új vámhivatalra vonatkozó adat.

¹¹⁷ HU MNL OL E 240 Fol. 234r.

¹¹⁸ HU MNL OL G 3 III.2. 1683. január 30., 1683. február 12., 1683. február 17., 1683. február 20. A fejedelem egyik fontos intézkedése, hogy a Heves, Pest-Pilis-Solt és Csongrád megyéből érkező hódoltsági kereskedőkre is ki kellett szabni a harmincadvámot.

¹¹⁹ HU MNL OL G 3 III.2. 1683. január 5.; HU MNL OL G 3 III.9. Fol. 55r–58v.

¹²⁰ [Vörös = Thököly által adott, zöld = kamara által adott, félkövér = az előző adminisztráció embere]

1. csoport („harmincadoknak java”)					Licsérdi és bertóti postafiliálisának – 192 mFt
	Bártfa ¹²¹	Serédi János	Zboró, Gaboltó (Galbató)	Együttesen postamesterségére is 4 lóra – 263,60 mFt Ha van ellenőre akkor annak 3 lóra – 135,20 mFt Számartójának fizetése 38,40 mFt	
	Tokaj ¹²²	Kormos István	Szentmihály (ma Tiszavasvári)	Harmincadosságára 4 lóra – 192,60 mFt Ellenőre Ferenczy Mátyás, kinek fizetése 2 lóra – 92,80 mFt	Postamesterségére 7 lóra – 336 mFt Tállyai és királyteleki postafiliálisának 4 lóra – 192 mFt
	Ófalu ¹²³	Jakob Günther	–	3 lóra – 162,20 mFt	–
	Homonna ¹²⁴	Makay János ¹²⁵	–	4 lóra – 188,60 mFt Ellenőre Ungváry István, kinek fizetése 3 lóra – 131,20 mFt	–
	Nagyszőlős ¹²⁶	Cserney István	Rakasz, Miticske (Misztice?)	4 lóra és filiálisaira – 210,60 mFt	–
	Munkács ¹²⁷	Daróczy András	Szerednye	3 lóra – 138,20 mFt	–
	Kálló ¹²⁸	Borsy Pál	Kisvárd	3 lóra – 161,20 mFt	Postamesterségére 5 lóra – 240 mFt Dobosi és gyulai postafiliálisának 4 lóra – 192 mFt
	Ónod ¹²⁹	Naményi Péter	Szikszo, Lúe (Tiszalúe)	4 lóra – 198,60 mFt	–
2. csoport („középszerű”)	Újhely ¹³⁰	Püspöky Tamás	Zemplén, Kistárkány	3 lóra – 136,20 mFt	–
	Kassa	Várnay György	–	3 lóra – 138,20 mFt	– ¹³¹
	Lőcse ¹³²	Schön Gáspár	Csütörtőkhely	4 lóra és filiálisra – 208,60 mFt	A postamester Dévay Ádám, kinek fizetését a kamara egyenesen szolgáltatja 9 lóra – 288 mFt Korotnoki és svabóczi

¹²¹ Filiálisaiával és postamesterségével olykor meghaladja Eperjest is

¹²² Jövedelme az eperjesihez hasonló

¹²³ Olykor az eperjesi harmincad bevételeit is meghaladja, „[...] kiváltképpen boros esztendőben [...]”

¹²⁴ A tokaji hivatalhoz hasonló a bevétele

¹²⁵ Hitére nézve katolikus

¹²⁶ „[...] az első harmincadok közé való”

¹²⁷ A nagyszőlősi harmincad jövedelmeit nem éri el

¹²⁸ Bevétele megközelíteni az eperjesi harmincadét, de a török pusztítás miatt nem lesz ekkora bevétele

¹²⁹ A tokaji harmincadhoz hasonló a bevétele

¹³⁰ Ónodihoz hasonló a bevétele, újonnan felállított harmincadhely, amely a homonnainak és varannóinak veheti el bevételét

¹³¹ Ugyan itt nem kerül feltüntetésre, de a kassai postamesterséget Udvarhelyi István viselte: HU MNL OL G 3 III.3. Fol. 104r.

¹³² A kassai harmincaddal megegyező bevétele van

					postafiliálisának 4 lóra – 192 mFt
	Rimaszombat ¹³³	Török Ferenc	Putno, Losonc	6 lóra és filiálisaira fizetése – 311,40 mFt	–
3. csoport (kevés hozamú harmincadok)	Késmárk	dobai Székely András	Lucsivna	4 lóra és filiálisára – 208,60 mFt	–
	Kurima ¹³⁴	Raszlavicz Pál	–	3 lóra – 138,20 mFt	–
	Csertész ¹³⁵	Nagy Sámuel	–	3 lóra – 132,20 mFt	–
	Sztropkó ¹³⁶	Szegi Péter	Ladomér (?)	3 lóra – 173,20 mFt	–
	Palocsa	Száraz György	Szebeny (Szeben)	3 lóra – 173,20 mFt	–
	Lubló ¹³⁷	Szegedy Sándor	–	3 lóra – 162,20 mFt	–
	Varannó ¹³⁸	Károly Sándor	–	4 lóra – 176,60 mFt	–
	Ungvár ¹³⁹	Ilosvay János	–	3 lóra – 174,20 mFt	–
	Nagybánya ¹⁴⁰	Jaszlóczy István ¹⁴¹	–	Fizetése lenne: 3 lóra – 186,20 mFt	–
	Szatmár	[Nem tudni] ¹⁴²	Szinérváralja, Újváros (Avasújváros), Szopor	Fizetése lenne: 4 lóra – 218,20 mFt	Postamesterségre 5 lóra – 240 mFt Tunyogi és csegöldi postafiliálisára, 4 lóra – 192 mFt
	Szepsi ¹⁴³	Csatáry Gábor	Jászó	3 lóra – 174,20 mFt	–
	Szendrő ¹⁴⁴	[Nincs tiszt], a pelsőci filiálisba ültették ideiglenesen Szócs Istvánt ¹⁴⁵	Pelsőc	A filiális után fizetése 3 lóra – 149,20 mFt	–
	Károly (Nagykároly) ¹⁴⁶	[Nincs tiszt]	–	Fizetése lenne: 3 lóra – 222,20 mFt	–

¹³³ Békeidőben a kassai harminccaddal megegyező jövedelme. Jövedelmeiből évente az egri beglerbégnak 28 mFt jár.

¹³⁴ Gyarló bevételű

¹³⁵ Bevétele Késmárkéhoz hasonló

¹³⁶ Palocsához hasonló bevétele

¹³⁷ Palocsához hasonló bevétele, de bizonytalan a fennhatóság

¹³⁸ Késmárkhoz hasonló bevétele

¹³⁹ A késmárki harmincadnál valamennyivel jobb bevétele

¹⁴⁰ Bevételei a varannói és ungvári harmincadéhoz hasonlóak

¹⁴¹ Megjegyzi, hogy még tőlük „nem függött”

¹⁴² „Még meg nem hajlott”

¹⁴³ A kurimai harmincadhoz hasonlóan kevés a bevétele

¹⁴⁴ A szepsi harmincadnál jobb bevétele

¹⁴⁵ Előtte számtartó volt

¹⁴⁶ Török pusztítás érte, jelenleg nincsen harmincadosa

**2. ábra: A harmincad- és postahálózat fenntartási költségei. 1683. január 15.
(HU MNL OL G 3 III.9. 55r–58v. alapján)**

A harmincadrendszer fenntartásának kiadásai ¹⁴⁷	5158,20 mFt (valójában 4531,60 mFt)
A postahálózat fenntartásának kiadásai	2352 mFt (valójában 1920 mFt)
Összesen:	7510,2 mFt (valójában 6451,6 mFt)

Az irat alapján a felső-magyarországi harmincadok három csoportba rendezhetők: a jól jövedelmezőbb, a kevés jövedelmet hozó, és közepesen nagy jövedelmű vámhelyek csoportját. A harmincadhelyek hozamát egymáshoz viszonyítva adták meg, amelyek lábjegyzetként lettek jelölve. Elsőre szembetűnő, hogy a huszonhat harmincadhelyből nyolcat adott névre szólóan a fejedelem. Ezek közül, – mint fentebb már említésre került – a főleg a kulcspozíciókban elhelyezkedő hivatalok lettek kiosztva, úgymint Eperjes, Bártfa, Tokaj, Kálló, Kassa, illetve Csértész, Munkács, és Késmárk. Utóbbi ugyan kis hozamú harmincad, a fejedelemnek mégis érdekében állhatott a szimbolikus jelentőségű Késmárk hivatalába lojális embert ültetni. Minden egyéb harmincaddal szabadon rendelkezhetett a kamara. A 2. ábrán összeadtuk a feltüntetett hálózatok költségeit – feltüntetve az akkori állás szerint megvalósuló költségeket. Így mintegy körülbelül 7500 mFt-ra tehető a hálózat éves fenntartási költsége. Fontos azonban hozzá vennünk, hogy takarékoskodás okán Thököly februárban megszüntette a postahálózatot, így annak kiadásával aligha kell számolnunk 1683-ban.¹⁴⁸

Azonban a már kiemelt forrás által leírt állapot is eltér az 1682-ben vázoltaktól, így a következőkben az 1683-ban történő tisztváltások kerülnek feltárássra. Elsőként érdemes táblázat által jelölt változásokat vizsgálni: Nagy Sámuel kassai harmincadellenőrből csértészi harmincados lett, míg Czvetkovics Mihály helyén 1683 első negyedében már Daróczy András tevékenykedett. A későbbi összeesküvő reverzálisát a január 6-ai tanácsülésen született döntés alapján visszaadták, és hátralékainak fedezésére a helyére kinevezett Daróczy András segítségére számítottak.¹⁴⁹

¹⁴⁷ Serédi János összevont fizetését ide számolva

¹⁴⁸ HU MNL OL G 3 III.2. 1683. február 17.

¹⁴⁹ HU MNL OL E 240 Fol. 225v.

Rimaszombaton a fejedelem parancsára Török Ferencet váltották le Farnady Istvánra. A helyzet továbbra is Egry István miatt vált bonyolultabbá, ugyanis a fejedelem feledékenységéből, jól mutatván a „kézi vezénylésű” rendszer veszélyeit, Egrynek is odaadta az említett harmincadhelyet. A szituációt kénytelenek voltak azzal megoldani, hogy Egryt – bár már esküjét is letette – lemondatták, és visszahelyezték a putnoki filiálisba.¹⁵⁰ A tanács kételkedett Farnadyban – földnélküli lévén, nem tudták, hogy az esetlegesen keletkező hátralékait miből fedezné.¹⁵¹

Januárban több új személy is megjelent a rendszerben. Még 1682 december közepén megkereste a tanács Thökölyt, hogy a volt szendrői harmincados és annak számtartója, Rozmann János és Keresztes János Semsey Pál jóvoltából fogságukból szabadulhattak, és ugyan szereztek a rozsnyói bírótól, Putnoky Bálinttól *passust*, mégis tömlöcbe vetette őket Faigel Péter kassai kapitány, emiatt kéri szabadon bocsátásukat.¹⁵² A tanács felismerte a lehetőséget, ugyanis a szendrői harmincad ekkor üresen állt, tehát előnyösnek tűnt két, a helyi viszonyokban ismeretes hivatalnokot újra alkalmazásba venni. Thököly kiengedte Faigellel a hivatalnokokat, így Rozmann kérvényezte a szendrői hivatalba való visszahelyezését, amit január 21-én a fejedelem megerősített, 25-én már felesküdt.¹⁵³ Ezzel párhuzamosan Peter Knoblauch a lublóhi hivatalt kérte, amit Rozmannal párhuzamosan kapott meg. Knoblauch háttere egyelőre ismeretlen, azonban a fejedelem márciusban a lengyel királlyal már felvette a kapcsolatot Knoblauch kinevezésével kapcsolatban.¹⁵⁴ A késmárki harmincad élére dobai Székely András helyére Roykó Mátyás került a fejedelem parancsából, aki szintén január 25-én esküdt fel tisztjére.¹⁵⁵ A nagybányai harmincad Zombori Péternek, a homonnai Ungváry Istvánnak, míg az ungvári Püspöky Tamásnak adatott.¹⁵⁶ Mivel Ungváry a homonnai harmincados ellenőréből harmincadossá vált a hivatalban, a tanács egy új ellenőrt, Mohácsy Jánost állította mellé.¹⁵⁷ Szintén új harmincados kerül Nagyszőlős harmincadjába Ujlaky István személyében, aki január 23-án esküdt fel.¹⁵⁸ Míg az ófalui harmincadban Jakob Günthert Dévay Ádám, addig Sztropkón Szegi Pétert Kálnássy Sándor váltotta fel, mindketten január 26-

¹⁵⁰ HU MNL OL G 3 III.2. 1683. február 8.; HU MNL OL E 240 Fol. 220v., 226v.

¹⁵¹ HU MNL OL E 240 Fol. 221v.

¹⁵² HU MNL OL G 3 III.3. Fol. 172r.

¹⁵³ HU MNL OL G 3 III.2. 1682. december 16.; HU MNL OL E 240 Fol. 220v.; 223r.; 225r.

¹⁵⁴ HU MNL OL G 3 III.2. 1683. március 26. Thököly parancsa, hogy a régi harmincadost (Szegedy Sándor) minél hamarabb elszámoltassák, ami ezek szerint ekkor még nem történt meg.

¹⁵⁵ HU MNL OL E 240 Fol. 219r.; 225r.

¹⁵⁶ HU MNL OL E 240 Fol. 223r. Zombori Péter bujdosó hadnagy volt, lásd: *Deák F.*: A bujdosók levéltára i.m. 58–59., 101., 114., 117.

¹⁵⁷ HU MNL OL E 240 Fol. 236r. Talán megegyezik egy 1680-ban ugyanezen névvel felvett kamarai írnokkal: *Fallenbüchl Z.*: Állami tisztségviselők i. m. 202–203.

¹⁵⁸ HU MNL OL E 240 Fol. 224r.

án esküdtek fel.¹⁵⁹ Jakob azonban nem maradt támogatók nélkül, Thököly ugyanis – többek ajánlására – arra kérte a kamarát március elején, hogy ha van lehetőség, akkor alkalmazzák Günthert.¹⁶⁰

Február 6-án Namédi Pétert váltva, Pattantyús György esküdött fel ónodi harmincadosnak.¹⁶¹ Márciusban a bártfai harmincadhely zborói filiálisába a fejedelem Thuróczy János deákot rendelte, annak kérésére.¹⁶² A szervezések és személycserék során Schön Gáspárt nem váltották le a lőcsei harmincad éléről, ellenkezőleg: a fejedelem írásban erősítette meg őt pozíciójában.¹⁶³

A Bécszet célba vevő nagy török hadjáratral párhuzamosan kiújuló észak-magyarországi kuruc foglalásokkal – alig két hónap hosszára – megnövekedett a Thököly által leuralt területek nagysága. A bányavárosok bevételeivel, és a fejedelemség „nyugatra nyújtózásával” az addig Magyar Kamara alatt működő harmincadhivatalok kerültek Thököly irányítása alá. Azonban egyedül a besztercebányai harmincadhely működésére van adatunk. Az új harmincados ekkor Puchon András zólyomi polgár lett, azonban – az ekkor már főleg csak Madarászt és Lángh titkárt tömörítő – tanács csak szeptember 21-én, majdnem egy hónappal később tárgyalta az ottani harmincad felállítását.¹⁶⁴

A török szeptemberben Bécs alatt elszenvedett kudarcai Thököly visszavonulását is kiváltották, hátrahagyva Alsó-Magyarországot. Sobieski III. János lengyel király vezetésével október 9-én lezajlott a győztes párkányi ütközet, majd október 27-ére Esztergom is újra keresztény kézre került.¹⁶⁵ A november második felében közeledő Sobieski elől Thököly udvara Debrecenbe húzódott vissza, ahová a Szepesi Kamara hivatalnokai is követették urukat. A tanács és vele együtt a központi igazgatás ezért decemberben nem működött, csak a karácsonykor történő visszatérésük után, januárban látunk újraindult működést.¹⁶⁶

¹⁵⁹ HU MNL OL E 240 Fol. 225r., 226r.

¹⁶⁰ HU MNL OL G 3 III.2. 1683. március 2.

¹⁶¹ HU MNL OL E 240 Fol. 233v.

¹⁶² HU MNL OL G 3 III.2. 1683. március 3.

¹⁶³ HU MNL OL G 3 III.2. 1683. március 4.

¹⁶⁴ HU MNL OL G 3 III.2. 1683. augusztus 30., HU MNL OL E 240 Fol. 266v. Egymásnak ellentmondhatnak ugyan az itt közöltek, illetve Nagy Iván által a Puchon-családról írottak. Nagytól tudjuk, hogy a Puchon-család a Kramer-családdal közösen nyert címet I. Lipóttól 1687-ben, hűségességük jeléül. *Nagy Iván*: Magyarország családai: Címerekkel és nemzékrendi táblákkal 9. Pest 1862. 500

¹⁶⁵ *Varga J. J.*: Válaszúton i. m. 203–207.

¹⁶⁶ HU MNL OL E 240 Fol. 272r–v.; *Maksay F.*: Thököly szepesi kamarája i. m. 39.

3.3. Széteső harmincadigazgatás az 1684. évi „visszatérést” követően

A tanács 1684 januárjában és februárjában mindössze ötször ült össze, az utolsó tanácsülési jegyzőkönyv-bejegyzés az 1684. március 18-ai tanácsülésről készült. Ez rendkívül alacsony számnak mondható, főleg az előző másfél évhez képest. Madarász Márton halálával és Szirmay távollétével Lángh titkárként nem tudta effektíven vinni a kamara vezetését. Tanácsosnak Várady Zsigmondot, a kamara korábbi írnokát nevezték ki, azonban Várady minden bizonnyal komolyabb kompetenciák szűkében lehetett. Már Thököly egy februári leveléből tudjuk, hogy Várady a pénztár számára anyagi károkat okozott.¹⁶⁷ Várady minden bizonnyal további károkat okozott, ugyanis a tanács 1685. januárjában fenyegető levelet intézett hozzá, amelyből nem csak az derül ki, hogy Váradynak jószágait, javait már konfiskálták, de az eltulajdonított javai közül magához ragadott bizonyos ezüstdíszeket, meglopva ezzel a *fiscust* és Thökölyt is.¹⁶⁸

A harmincadbevételeket 1684-re főként a behatóroltság jellemezte. Thököly már 1683-ban keveselte a negyedévi harmincadjövedelmeket, amiket igyekezett nem mind a helyőrségek fizetésére, hanem az esetlegesen egyéb felmerülő költségekre fordítani. Azonban az 1684-re megrendült fejedelmi hatalom és kamarai irányítás apadó harmincadjövedelmei már csak a vámhely melletti erősségek ellátására, az őrségek kifizetésére volt használható.¹⁶⁹ Sokatmondó, hogy a fogyatkozó jövedelmek már arra kényszerítették Thökölyt és a kamarát, hogy egy „Katankó” nevű, pénzes csicsvai „labancolvaj” ellen indítsanak vadászatot, akinek vagyonát a hatóság lefoglalhatja maga részére.¹⁷⁰ Érthetetlennek tűnik emellett a fejedelem azon parancsa, hogy a Faigel Péterrel üzletelő Georg Scheider kereskedőnek – aki gyöngyöket és ezüstdíszeket adott el a várkapitányon keresztül a fejedelemnek – portékái után megtiltotta a harmincadszedést. Az év első felében a hatóság olyannyira gyengén teljesített a pénzek kezelésében, hogy a fejedelem Jelenik Andrást, főhadbiztost (*generalis commissarius*) küldte Kassára, akinek kezébe kellett szolgáltatni minden meglévő és befolyó kamarai vagyont.¹⁷¹

A kamarai ügyintézés a „visszatérés” után nem talált magára. Az enervált állapotokat jól jellemezni az a következő példa: miként Várnay György március elején lemondott kassai

¹⁶⁷ HU MNL OL G 3 III.2. 1684. február 18. Maksay F.: Thököly székesvári kamarája i. m. 39.

¹⁶⁸ HU MNL OL G 3 III.3. Fol. 974r.

¹⁶⁹ HU MNL OL G 3 III.2. 1683. augusztus 11.; HU MNL OL G 3 III.2. 1684. április 26. HU MNL OL G 3 III.3. Fol. 639r–640r.

¹⁷⁰ HU MNL OL G 3 III.2. 1684. június 26.

¹⁷¹ HU MNL OL G 3 III.2. 1684. június 14.

harmincadosságáról, az általuk helyére ültetett tiszt nevét a már kinevezésekor sem tudták.¹⁷² Márciusban a hátralékokkal rendelkező 13 harmincadhelynek kiküldésre került a parancs, miszerint elszámolásukat haladéktalanul várják, mert a hadbiztosok „azoknak revisiojához akarnak nyúlly”.¹⁷³ A hadbiztosok egy, a fejedelemséget igazgató hatóságot vonták ellenőrzésük alá, ami egy évvel azelőtt szinte elképzelhetetlen helyzetnek tűnt – és mintegy előrevetítette Jelenik András későbbi kinevezését.

Az 1684. január 12-én kiadott királyi kiáltvány hatására az amnesztiáért számtalan nemes pártolt el Thökölytől, amin az ő általa kiadott „ellenkiáltvány” alig segített. Több felső-magyarországi főúr is – mint Barkóczy Ferenc vagy homonnai Drugeth Zsigmond – a császár mellé állt. Az ő kezükön lévő Csicsva, Homonna és Ungvár erőssége az adminisztrációval ellenséges viszonyba került. Az 1684. év nyara a fejedelemség magterületének biztosításáról szólt: a fejedelem a június folyamán súlyos veszteségek (mintegy 13 hadnagy hunyt el, köztük Semsey Pál) árán tudta csak biztosítani magának a három erősséget.¹⁷⁴ A fejedelem az év második felében Johann Valentin von Schulz altábornagy ellen nehéz helyzetbe került, heves harcok bontakoztak ki Szepes és Sáros vármegye területén, melyeknek eredményeképpen évvégéig elesett Lőcse, Késmárk, Kiszseben, Bártfa, Sztropkó, Makovica, Dunajec.¹⁷⁵

Az 1684. évi tisztviselőkről jelen állás szerint töredékes információk állnak rendelkezésre. Minden jel szerint nagyobb kinevezéshullámra már nem volt sem a fejedelemnek, sem a kamarának lehetősége, a viharos időkben ennek nem is lett volna sok értelme. Mint említettük, a kassai harmincadhely felett ismeretlen személy tevékenykedett. Tudjuk, hogy az 1683. decemberében Munkács várának átjátszására irányuló összeesküvés résztvevői között volt Ujlaky István nagyszőlősi harmincados, akit nyilvánvalóan elhelyeztek tisztjéből, annak betöltésére viszont csak áprilistól, a fejedelem – Kende Gábor ajánlása után – Maróthy Istvánt megnevezve tett rendelkezést. Veres Gábort a tokaji harmincad élére ajánlotta (vagy szükség esetén máshova).¹⁷⁶ Júniusban a kállói harmincadossal, Borsy Pállal folytak levelezések, mivel a fejedelem rendelkezésére a kisvárdai filiálist Szoboszlóra helyeztették át.¹⁷⁷ Júliusban visszatért Jakob Günther az ófalui harmincad élére,¹⁷⁸ míg Thököly a

¹⁷² HU MNL OL E 240 Fol. 273v. A tanácsülési jegyzőkönyv e bejegyzésében mint „*quispiam vir honestus*” szerepel.

¹⁷³ HU MNL OL G 3 III.3. Fol. 642r.

¹⁷⁴ Angyal D.: Thököly i.m. 99–101. Varga J. J.: Válaszúton i. m. 221–226.

¹⁷⁵ Angyal D.: Thököly i.m. 102–107.

¹⁷⁶ HU MNL OL G 3 III.2. 1684. április 14., 1684. április 20.

¹⁷⁷ HU MNL OL G 3 III.2. 1684. június 26.; HU MNL OL G 3 III.3. Fol. 813r.

¹⁷⁸ HU MNL OL G 3 III.3. Fol. 814r.; HU MNL OL G 3 III.9. Fol. 108r–v.

főudvarmesterét, Ubrisi Pált ültette az üresedésben lévő ungvári harmincadba, testvérét pedig, Ubrisi Mihályt mellé rendelte.

A pozíciójában továbbra is megmaradt tisztek közül kivételesen a tokaji harmincados, Kormos István emelendő ki. Az eddigi kutatás bizonyosan úgy vélte, hogy Kormos 1683. nyarán császári fogságba kerül, azonban a fennmaradt kamarai iratok más képet mutatnak: Kormos jó szokásához híven rendszeresen kereste a kamarát és kérte ki annak véleményét különböző ügyekben az 1683 második felében, de még egészen 1684-ben és 1685-ben is, ezen felül pedig nem csak a harmincadhely teendőit, de a dézsmálás jelentette feladatokat is ellátta.¹⁷⁹

Az 1685-ös év még ennél is töredékesebb információkat ad. A kamarai fogalmazványokból, és Thököly leirataiból februáriak az utolsók. A fejedelemség 1685 januárjára elveszítette harmincadhálózatának mintegy felét, míg a megmaradtak környéke tulajdonképpen olyan veszélyes volt, hogy a Tokaj felé Kassára 1685. februárjában eltávozó Győry Tamás *annonariust* útközben kirabolták, leveleit elvették.¹⁸⁰

Igen érdekes, és jövőbeli kutatások hivatottak tisztázni, hogy ezekben a zavaros állapotokban a korábbi szepesi kamarai tanácsos, idősebb Holló Zsigmond vezetésével és korábbi, vagy elszökött kamarai alkalmazottak részvételével miként bontakozik ki egy rivális kormány szerv Lőcsén, amelyet Holló sokáig egymaga vezetett. 1685. márciusában végül Lipót császár Fischer Mihályt nevezte ki a hatóság adminisztrátorának, azonban Holló eddigre már elhalálozott. A kérdést, hogy a tulajdonképpen mintegy egy évig reálisan Szepes és Sáros megyére korlátozódó Habsburg kamarai hatóság mennyire volt sikeres, vagy miként próbált a thököliánusok vezette hatóság mellett létezni, azt későbbi kutatások fogják megválaszolni.¹⁸¹

¹⁷⁹ Mintegy példaképpen: HU MNL OL E 240 Fol. 252v., 255r., 265r.; HU MNL OL G 3 III.1. Nr 70.; HU MNL OL G 3 III.3. Fol. 643r.

¹⁸⁰ HU MNL OL G 3 III.3. Fol. 953r.

¹⁸¹ Szűcs J.: A szepesi kamarai levéltár i.m. 88.

4. Összegzés

A Thököly Imre alatti Szepesi Kamara teljesítményét alapvetően nehéz értékelni önmagában. Ugyan a szakirodalom előtt már ismertek a Szepesi Kamara és Magyar Kamara 17. századi átlagos jövedelmei, kiadásai, addig a kuruc kamaránál nem maradtak fent egységes számadáskönyvek, amelyekből ezeket kiolvashatnánk. Töredékes, az iratanyagban szétszórtan megtalálható számadásokkal találkozhatunk, amelyek azonban nem elegendek a teljes kép kialakításához. Maksay Ferenc azonban vállalkozott a becslés kiszámítására: tanulmányában a fejedelemség első, sikeres évének kiadásait 160 000 mFt-ra becsülte, amelyet ekkor a kamara készséggel tudott fedezni.¹⁸²

A kamarai igazgatás – csak úgy, mint a harmincadhálózat – ezen három éve jól elkülönül két nagyobb periódusra: egyrészt az impériumváltást követően kialakult szakszerű, a korábbi gyakorlatoknak megfelelő, és hatékony kuruc gazdasági irányítás. Ez a jól koordinált időszak fokozatosan bomlott szét: elsőként Hanvay Péter otthagyja a tanácsosi széket 1683. februárjában, másrészt Szirmay Andrásnak szinte állandó jelleggel a táborban kell tartózkodnia, végül a kahlenbergi összeomlás és a fenyegető, de rövid lengyel jelenlét okozta menekülés Debrecenbe. Másodikként pedig a hanyatlás alig másfél évét látjuk 1683. decemberétől. A gondok többszintűek voltak. A kamarai tanács eredeti tagjai közül 1684 elejére már senki nem volt székében. Madarász helyére Várady Zsigmond került, aki nélkülözött bármilyen fajta komolyabb pénzügyigazgatási kompetenciát. Így egy bizonytalan, tanácsulési jegyzőkönyvet nem vezető tanácsra hárult az 1684 elején újraindult konfiskálások lebonyolítása, ami lassan a harmincadhálózat ügyét is háttérbe szorította. Ennek köszönhetően fordulhatott elő az is, hogy például a nagyszőlősi harmincadhivatal hónapokig üresen állhatott. Az állandóvá váló hátralékok 1684 elejére oly mértéket öltöttek, hogy tömegével írtak a harmincadhelyeknek az 1683. évi 4. negyedév jövedelmeinek elszámolása kapcsán, de a már tisztjükből eltávozott harmincadosok hátralékaira is akár fél évet kellett várjon a hatóság (Roth Gáspár korábbi szepesi harmincados esetében ez egy egész évre rúgott).¹⁸³ A problémák tornyosulása és a jövedelmek egyre nagyobb hiánya lehetett az indok arra, hogy a fejedelem hadbiztosaival, majd főhadbiztosával ellenőriztesse a pénzügyigazgatás egészét.

A harmincadhelyek és harmincadosok megfontolt strukturálása a kamara első periódusában követhető nyomon. A fejedelem a számára kedves szervitoroknak – azok kérvényei után – bőkezűen adta jutalmul egy-egy harmincadosságát. A tanács ennél

¹⁸² Maksay F.: Thököly szepesi kamarája i.m. 30–39.

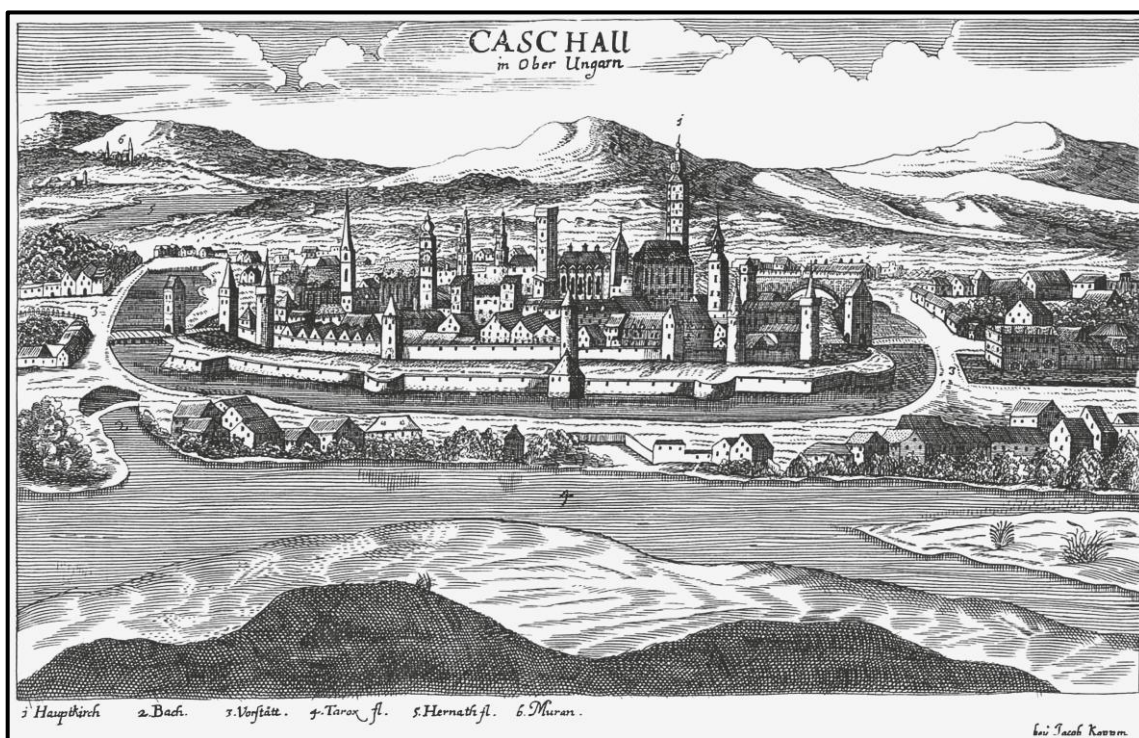
¹⁸³ HU MNL OL G 3 III.3. Fol. 599r.; Fol. 603r.

megfontoltabb volt, más szempontokat részesített előnyben. Az 1682. november közepéig fennálló hadiállapot megkívánta a jövedelmek folyamatosságát, így tisztükben meghagyták az önként el nem menekülő harmincadosokat, az új tiszteknél meg törekedtek gazdasági ismeretek meglétére (mint ahogy Püspöky Tamásnál említve van). Nehezebben ragadható meg az, hogy milyen logika mentén bíztak meg személyeket a harmincadosok beiktatásával, hisz az iktatást végzők között láttunk városi szenátorokat (Löcse), hadbiztosokat (Jánoky Farkas, Szentpétery János), provizort (Veresmarthy István.), városi bírát (Sinka János).

A harmincadhely jelentette teendők mellett egyéb, más feladatok is nehezedtek az új adminisztráció harmincadosaira. Optimális esetben a harmincados a vármegyéjében maradv, valamely járás(ok) dézsmáit gyűjtötték. Láttunk viszont arra is példát, hogy a kállói harmincadosnak, Borsy Pálnak Hegyaljára lett rendelve. Ugyanekkora szerepe volt a harmincadosoknak a konfiskálásokban is, amelyekben szintén jelentős részt rájuk és a hadbiztosokra volt bízva.

A thökölyánus harmincadhálózatának vizsgálata nem csak azért nagyon fontos, hogy újabb részletekkel gazdagodjon tudásunk a nagy török háborúnak lefolyásáról. Sokkal fontosabb, hogy ezáltal magának a fejedelemnek, Thököly Imrének gondolkodásmódjába, hatalomgyakorlásába nyerünk bepillantást, megismerve annak körülményeit és hibáit.

3. ábra: Kassa látképe egy 1684-es metszeten (Forrás: *Szalai Béla: Két császár is ront már minket: A magyar történelem kortárs metszetei 1666-1684. Bp. 2023. 2.154 kép*)

Bibliográfia

Levéltári források

HU MNL OL E 240

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, E 240 Magyar kincstári levéltárak, Szepesi kamarai levéltár, *Protocolla et diaria consilii*

HU MNL OL G 3 III.1.

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, G 3 A Thököly- és a Rákóczi szabadságharcok levéltárai, Thököly Szepesi Kamarájának iratai, III.1. Levelek a szepesi kamarához

HU MNL OL G 3 III.2.

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, G 3 A Thököly- és a Rákóczi szabadságharcok levéltárai, Thököly Szepesi Kamarájának iratai, III.2. Thököly levelei a Kamarához

HU MNL OL G 3 III.3.

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, G 3 A Thököly- és a Rákóczi szabadságharcok levéltárai, Thököly Szepesi Kamarájának iratai, III.3. A Szepesi Kamara fogalmazványai

HU MNL OL G 3 III.4.

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, G 3 A Thököly- és a Rákóczi szabadságharcok levéltárai, Thököly Szepesi Kamarájának iratai, III.4. Fogalmazványok tisztázatai

HU MNL OL G 3 III.9.

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, G 3 A Thököly- és a Rákóczi szabadságharcok levéltárai, Thököly Szepesi Kamarájának iratai, III.9. Egyéb kamarai iratok

Forrásközlések, forráskiadások

Deák Farkas: A bujdosók levéltára. A gróf Teleki-család maros-vásárhelyi levéltárából. Bp. 1883.

Gyöngyösi István: Thököly Imre és Zrínyi Ilona házassága; Palinódia: Kesergő Nimfa. (Régi magyar könyvtár. Források 11.) Bp. 2000.

Hain Gáspár: Lőcsei krónikája I–III. Lőcse 1910–1913.

Majláth Béla: A felső vármegyei rendek kassai gyűlésének actái 1683., negyedik és befejező közlemény. Magyar Történelmi Tár 3. sorozat VI. (1883) 543–570.

Szabó-Turákné Póka Ágnes: Gyalui Thorda Zsigmond naplója, 1558–1568. (Magyar Történelmi Emlékek. Elbeszélő Források). Budapest 2021.

Monográfiák, disszertációk

- Acsády Ignác*: A pozsonyi és szepesi kamarák: 1565–1604. Bp. 1894.
- Angyal Dávid*: Késmárki Thököly Imre I–II. Bp. 1888–1889.
- Brewer, John*: The Sinews of Power: War, Money and the English State, 1688–1783. London, 1989.
- Ember Győző*: Az újkori magyar közigazgatás története Mohácstól a török kiűzéséig. (Magyar Országos Levéltár kiadványai III. Hatóság- és hivataltörténet 1.) Bp. 1946.
- Nagy István*: A magyar kamara és a királyi pénzügyigazgatás fejlődése Mohács után, 1528–1686. (Magyar Országos Levéltár kiadványai III. Hatóság- és hivataltörténet 11.) Bp. 2015.
- Seres István*: Thököly Imre és Törökország. Imre Thököly ve Türkiye. Bp. 2006.
- Szabó-Turákné Póka Ágnes*: Magyarország gazdasági kormányzata 1526–1567: Felső-Magyarország pénzügyigazgatása gazdaság- és társadalomtörténetiszempontból. PhD-disszertáció (ELTE). Budapest 2019.
- Sztancsné Kardos Tímea*: Thököly Imre és udvarának familiárisai. PhD-értekezés. Kézirat. (PPKE). Bp. 2020.
- Sváby Frigyes*: A Lengyelországnak elzálogosított XIII. szepesi város története. (A „Szepesmegyei Történelmi Társulat” milleniumi kiadványai II.) Lubló 1895.
- Szűcs Jenő*: A szepesi kamarai levéltár (1567–1813). (Magyar Országos Levéltár kiadványai I./7.) Bp. 1990.
- Varga J. János*: Válaszúton – Thököly Imre és Magyarország 1682–1684-ben. (História könyvtár, Monográfiák 23.) Bp. 2007.

Szakcikk, könyvfejezetek

- Gecsényi Lajos – Tatjana Guszarova*: A Szepesi Kamara vezető tisztviselői 1646–1672 között. Századok 137. (2003). 3. sz. 653–672.
- Gecsényi Lajos*: Korruptió és harmincadkerülés. A felső-magyarországi harmincadügyről. 1648–1660. Pénztörténet – gazdaságtörténet. Tanulmányok Búza János 70. születésnapjára. Szerk. Bessenyei József – Draskóczy István. Budapest – Miskolc 2009. 129–140.
- Kenyeres István*: I. Ferdinánd magyarországi pénzügyigazgatási reformjai és bevételei. Történelmi Szemle 45. (2003) 1–2. sz. 61–92.

- Kenyeres István*: A Magyar és a Szepesi Kamara bevételei és kiadásai a XVII. században. FONS 24. (2017) 1. sz. 3–67.
- Kenyeres István – Pálffy Géza*: A Habsburg Monarchia és a Magyar Királyság had- és pénzügyigazgatásának fejlődése a 16–17. században. In: Századok 152. (2018) 5. sz. 1033–1077.
- Maksay Ferenc*: Thököly szepesi kamarája. In: A Thököly-felkelés és kora. Szerk. Benczédi László. Bp. 1983. 23–40.
- Mihalik Vilmos Béla*: A Szepesi Kamara szerepe az 1670–1674 közötti felső-magyarországi rekatolizációban. FONS 17. (2010) 3. sz. 251–316.
- Szabó–Turákné Póka Ágnes*: Georg Werner (1490? – 1556) kapcsolatrendszere és ennek szerepe pályájának alakulásában. In: KoraújkorÁSZ: Koraújkor-történettel foglalkozó doktoranduszok tanulmányai 1. Szerk. Kádár Zsófia – Kökényesi Zsolt – Mitropulos Anna Diána. Bp. 2014. 13–30.
- Szabó–Turákné Póka Ágnes*: Pesthy Ferenc (†1575 körül) felső-magyarországi jövedelemigazgató hivatalnoki pályafutása a Magyar Kamara kötelékében. In: Hivatalnok értelmiség a kora újkori Erdélyben (Erdélyi Tudományos Füzetek 287.). Szerk. Bogdándi Zsolt – Fejér Tamás. Kolozsvár 2017. 125–147.
- Thaly Kálmán*: Thököly Imre és iskolatársai mint színjatszók. Századok 14. (1880) 411–417.
- Varga J. János*: Thököly Imre esztendeje – 1682. Történelmi Szemle 47. (2005) 3–4. sz. 347–372.
- Veres Tünde*: Draheim Vilmos felemelkedése és bukása. In: Hivatalnok értelmiség a kora újkori Erdélyben és a Magyar Királyságban I. Szerk. Bogdándi Zsolt – Fejér Tamás – Jakó Klára. Bp. 2020. 209–229.

Segédkönyvek, adattárak, szakbibliográfiák

- Fallenbüchl Zoltán*: Állami (királyi és császári) tisztségviselők a 17. századi Magyarországon. Adattár. (Nemzeti Téka) Bp. 2002.
- Fábián-Kiss Erzsébet – Nagy István*: A magyar kamara és egyéb kincstári szervek. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai I. Levéltári leltárak 9.) Bp. 1995.
- Heckenast Gusztáv*: Ki kicsoda a Rákóczi-szabadságharcban? Életrajzi adattár (História könyvtár, kronológiák, adattárak 8.) Bp. 2005.
- J. Siebmachers grosses und allgemeines Wappenbuch: Niederösterreichischer Adel, Teil 2. S–Z. Red. Johann Baptist Witting. Nürnberg 1918.

- Kosáry Domokos*: Bevezetés a magyar történelem forrásaiba és irodalmába I. Bp. 1951.
- Maksay Ferenc*: A Thököly- és a Rákóczi-szabadságharcok levéltárai: Repertórium. (Levéltári leltárak 52.) Bp. 1971.
- Nagy Iván*: Magyarország családjai: Címerekkel és nemzékrendi táblákkal 9. Pest 1862.
- Nagy Iván*: Magyarország családjai: Címerekkel és nemzékrendi táblákkal Pótlék-kötet. Pest 1868.
- Szalai Béla*: Két császár is ront már minket: A magyar történelem kortárs metszeteken 1666-1684. Bp. 2023.
- Szinnyei József*: Magyar írók élete és munkái 14. Bp. 1914.